جيل دۆلۆز:فەلسەفە چييە؟

نيهاد جامی

"1"

خەوشـێکی گەورەیـە چـاوەڕوانی ئـەوە بـین لـەم دەروازەیـەوە ڕێگایـەکی درێژلـەکۆڵ خۆمـان بکەینەوەوبگەینـە سەرئەوتێگەیشتنەی‌کە ئێمـە زەمینەیـەکمان هەیـە بـۆ تێگەیشـتن لـە جیـاوازیی فەلسـەفی, ئەوەجگـە لەنائومێدیـەکی گەورە چێتر نییە, چونکە ئەو کارەی ئێمە تەنیابۆگفتوگۆکردنە لەسەرپرسیار, ئەو پرسیارەی لـەناو کلتوری دەقەکان توانـای خوڵقانـدنی جیـاوازیی هەیـە, ئـەو جیاوازییـەش لای فەیلەسوفی فەڕەنسـی(جیـل دۆلـۆز)بە پرسیار کـردن لـە خـودیی فەلسـەفە خـۆی دەسـت پێـدەکات, ئـەو پرسـیارەش بـە مەبەسـتی بەرهـەم هێنانـەوەی چـەمکی نێـو دەقەفەلسـەفییەکانە, خوێندنەوەیـەکی ڕەخنەییە بـۆ ئـەو کلتـورە فەلسـەفییەی لەڕێگـەی پرسـیارەوە دەیخاتـە ڕوو,کـە مەبەستیشی تەنیا لەوەدا نییە وەڵامی پرسیاری(فەلسەفە چییە؟) بەوە کۆتایی پی‌بێنێت کە خولقاندنـەوەی چەمکە, بـەڵکو دەیـەویٚ ئـەو خوڵقاندنەوەیـە لـەناو دەقـەکانی(فرۆیـد, نیتچـە, فۆکـۆ, برگسـۆن) بدۆزێتـەوە, کـە هـەر یـەك لـەو ئیشـکردنانە دەکەینـە ڕووبـەرێك بـۆ تێگەیشـتنمان لـە ئـەزموونی دۆلـۆز و دواتـریش دەگەرێینـەوە سـەر ناونیشـانی سەرەکی باسەکەمان کە جیاوازیی فەلسەفیە.

"2"

کاتـیٚ دەمانـەویٚ لەفەیلەسوفێکی وەك (جیل دۆلـۆز) بـدوێین، دەبـیٚ خۆمـان لـەو ڕاسـتییە بێئاگانەکـەین، کـە ئێمـە لەکەسێك دەدوێین بەدرێژایی مێژووی ڕۆشنبیریمان فەرامۆشمان کـردووە، جگـە لـەوەرگێڕانی دوو چاوپێکـەوتنی بـۆ سـەر زمانەکـەمان، نەمانویسـتووە قسـە لەخوێندنـەوەکانی بکـەین، لەکاتێکـدا کۆمـەڵێك فەیلەسـووفی‌تر دەهێنینـە نێـو نووسینەکانمان، کەڕۆژانە ئەو فەیلەسووفانەش دەگۆڕین‌و دەستمان لەگەڵ هەندێکی‌تر تێکەڵدەکەین, تاسـەر نـاتوانین فەیلەسـوفێکیش قبـوڵ بکـەین، قبـوڵکردن بـەمانای ئینتیمـای دۆگمایانـە نـا , کـەتوانای خوێندنـەوەی ڕەخنـەییمان بکوژێت، بەڵکو قبوڵکردنێك لەجۆری خوێندنەوەی دۆلۆز بێت بۆ دەقە فەلسـەفییەکان، بۆیـە دەپرسـین: چـی وادەکـات ڕووناکبیری کورد لەگـەڵ ڕۆژگارەکـان سـەیری فەیلەسـووفەکان بکـەن!؟ ئایـا فەیلەسـووفەکان توانـای ئـەوەیان تیانییـە وەڵامی ڕوناکبیری ئێمە بدەنەوە؟ یاخود ڕوناکبیری کورد لەدەرەوەی دەقەکانەوە ستایشی فەیلەسووفەکان دەکەن!؟

بۆ وەڵامی ئەو پرسیارەش ئەگەر ئاوڕێك لەتوێژینـەوەکانمان بدەینـەوە، ئەوسـا ئـەوەمان لـەلا ڕۆشـن دەبـیٚ کەئێمـە هـەوڵمان نـەداوە توێژینـەوە لەدەقـە فەلسـەفییەکان بکـەین، تـا پرسـیارە فەلسـەفییەکان توانـای ڕازیکردنـی ئێمـەیان نەبێت، بەڵکو ئەوەی دەبێتە ڕاڕایی بوونمان لەبەرامبەر فەیلەسووفەکان، نەبوونی سەلیقەیە بۆ خوێندنەوەی دەقەکان، لەڕێگـەی ڕاڤـەکردن بـۆ دەقـەکان، دەمانـەویٚ بەفەلسـەفە ئاشـنابین، ئـەوەش خـەوشـی خوێندنەوەیـە نـەك دەق، بۆیـە پرسیارێك کەبتوانی لەقسەکردن لەو گرفتە دیالۆگی لەتەکدا بکـەین، خوێندنـەوە ڕەخنەییەکـانی (دۆلـۆز)ە بـۆ فەلسـەفە، ئـەو فەیلەسووفەی لەنووسینەکانیدا هەستی ئـەوەمان لادروسـت دەکـات، کـەچۆن بـەدوای خەوشـەکانماندا بگـەڕێین، وریامان دەکاتەوە لەوەی بەو جۆرە سەیرکردنەمان بۆ فەلسـەفە، تائێسـتا نـەمانتوانیووە لەفەلسـەفە نزیـك بکەوینـەوە، بـەڵکو دیوارێکمـان لـەنێوان خۆمـان‌و ئـەودا دروسـتکردووە، دۆلـۆز چـەندە لـەو گرفتانـە بـدوێت کەپێوەنـدی بەخوێندنـەوەی ئێمـە هەیـە بـۆ فەلسـەفە، بـەڵام چـونکە نـەبووە بـەمۆدێك، ئیـدی لای ئێمـە زۆر بەسـانایی فـەرامۆش دەکرێت، کەواتـە لـەکوێوە هەوڵـدەین لـەو فەیلەسووفە بـدوێین!؟ چـۆن لەڕێگـەی خوێندنـەوەمان بـۆ ئـەو فەیلەسـووفە، ئیشکالی خوێندنـەوەی خۆمان بخەینـەژێر ڕەخنـەوە!؟ ئایا لەڕێگـەی تێگەیشـتنمان لـەو ڕوانینـە ڕەخنەییـە نوێیـەی کـە لەبواری (ڕەخنـەی ئەدەبی)و (ڕەخنـەی فەلسـەفی)و (فەلسـەفەی ڕەخنـەیی)خوڵقانـدی، دەبێتـە چـوونە ژوورەوەمـان کـە بتوانیٚ جیهانبینیمان بۆ ڕەخنە بگۆڕێت!؟ ئەو پرسیارەش بەکراوەی بۆ خوێنـەر جێـدێڵین، کـەدوای ئـەم لێکۆڵینەوەیـە دەتوانیٚ (دۆلۆز)یش هەروەك فەیلەسوفێکی تر فەرامۆش بکات، یاخود قسەی تری لەبارەوە هەبێت.

سـەرەتا پرسـیار بەرەو گومانێکمان دەبات، کەچی وای لـە (میشـێل فۆکـۆ)کـرد پێشـبینی فەیلەسـووفی سـەدەی لـیٚ بکـات، ئـاخۆ تـەنیا لەڕێگـەی توانـای خوێندنـەوەی بـوو بـۆ دەقـەکان!؟ قسـەکردن لـەو پرسـیارە توانـای ئـەوەی نییـە بمانگەیـەنیٚ بەمەبەسـتێك، ئەگـەر نـەتوانین چـەمکی فەلسـەفە لای ئـەو فەیلەسـووفە نەناسـین، ئـەو چـەمکەی بەپرسیارکردن دەیەویٚ لەچییەتی فەلسەفە بدوێت، وەنـەبێت پرسـیاری (فەلسـەفە چییـە!؟)پرسـیارێك بێـت تـەنیا لای دۆلـۆز کرابێـت، بـەڵکو پرسـیارێکە بەدرێـژایی مێـژووی فەلسـەفە دووبـارە دەبێتـەوە، بـەڵام بەتاکـە وەڵامێـك ناگـات، هێندەی لەوەڵامەکان دیدی فەیلەسووفەکانمان بۆ دەردەکەوێت لەبارەی فەلسەفەوە، بەڵام کاتێك (دۆلۆز) ئەو پرسیارە ئاراستەی فەلسەفە دەکات دەبێت لەو ڕاستییە بێئاگانەبین، کەبیٚ بوونی ئەو پرسیارە ئەستەمە توانـای خوێندنـەوەی ئەو بۆ فەلسەفە بزانین، ئەو پرسیارە دەروازەیەکە بۆ تێگەیشتنمان، کەویستی دەستبەرداری وەڵامـەباوەکان بێتـەوە، هـەر لـەو مەبەسـتەی یۆنانییـەکان فەلسـەفەیان نـاودەبرد بـە(بنـەما سـەرەتاییەکانی مەعریفـە) تـا پرسـیاری (کانـت)و (هیگـل)کـە بنـەمای گوتـاری فەلسـەفی مۆدێرنەیـە، بەتایبـەت پرسـیاری کانـت، چـونکە بـووە بنەمایـەك بـۆ پرسـیاری فەلسـەفی مۆدێرنـە، یـەکێك لـەو پرسـیارانەی دۆلـۆز ڕەخنـەبوو لـەبارەی تێگەیشـتنی لەفەلسـەفە، بـەوەی فەلسـەفە پێویسـتە لەسـەر وتراوەکانی پێشـوو هەڵوەسـتە نـەکات هێنـدەی دەبـیٚ بـەدوای دۆزینـەوەی بۆچـوونی نـەووتراو بـن،

ئەگەرچی لەو خاڵەشدا زۆر کەلێن بەجێدەهێڵن‌و تەنیا وەڵام بەو بەشانە دەدەنەوە کەپێوەندی بە تێڕوانینەکانیانەوە هەیە، بۆیە پرسیارێکە فەلسەفی پرسیارێکە ئەوەندەی دەیەوێ بەشێکی نادیار ئاشکرا بکات، هێندە مەبەستی گەڕان نییە بەدوای فەلسەفە لەناو پرسیارەکە، ئەو حەقیقەتە رەخنەییە بۆ فەلسەفە دیدێکی نامۆبوو بۆ خوێندنەوەی فەلسەفی، بەتایبەت کاتێ فێری ئەوەمان دەکات مەرج نییە لەگرفتەکان بێدەنگ نەبین‌و بەشداربین بۆ پرۆسەی بیرکردنەوە، ئەو جۆرە بێدەنگییە بەلایەوە پێوەندی بەجوانی مرۆڤەوە هەیە، کە لەکێشەو گرفتێکدا بۆچوونی نابێت‌و بەشداری ناکات بۆ بیرکردنەوە لەو گرفتە، وەك چۆن خۆشی کاتێ کتێبی یەکەمی بڵاوکردەوە، هەشت ساڵ بێدەنگبوو و هیچی نەنووسی، ئەوەش ئەو جوانیە بوو بەلایەوە، کەلەبەرامبەر هەر دیاردەو گرفتێك مەرج نییە بنووسی‌و بۆچوونی خۆت دەرببڕی، بەقەد ئەوەی ئەو پرسیارە لەخۆمان بکەین لەبارەی ئەو رووداوەی کەڕوودەدات یا ئەوەی روویدا، بۆ ئەوەی لە فەلسەفەی مێژوو دەریبکات، ئەوەش رەخنەگرتنی بوو لەدیدی فەلسەفی هیگل، بۆیە ئەوەی وای لە (فۆکۆ)کرد پێشبینی ئەوە بکات کەدوورنییە ئەم سەدەیە بەسەدەی دۆلۆزیی ناو بەرین، لەو روانین‌و خوێندنەوە تازەگەرانەی دۆلۆز هاتبوو، کە دواتر بیست ساڵی نەبرد پێشبینییەکەی (فۆکۆ) هاتەدی‌و ئەمجارە ئەو سەردەمەی بەوە ناوبرد کە جێپەنجەکانی دۆلۆزی بەسەرەوەیەو تەنانەت گەیاندمانییە ئەو راستیەی بەبێ (دۆلۆز) زەحمەت بوو دیدگای فەلسەفی زۆر دەقمان لاڕۆشن بووایە، چونکە سەر لەنوێ پرسیاری ئاراستەی مانا فەلسەفییەکان کرد. ئەوەی واشیکرد رەخنە بەلایەوە رەخنەیەك بێت هاودژ بۆمانای باو، لەحەقیقەتی فرماندان هاتووە، کەنووسین بەمەبەستی دەستکەوتنی نووسەر نەبێ بۆ فرماندان، بەڵکو پێکگەیشتنێك بێت لەنێوان ئەو دووانە نەك فرمان دەرکردن‌و ناسین بێت بۆ دەق، ئەوانەی بەو مەبەستە دەنووسن بەلایەوە کارێکی باش ناکەن، چونکە دەیانەوێ فرمان بەسەر دەقدا بدەن، فرمانی مردن، یاخود بۆیە ئەو دەقە بەمردوو سەیردەکەن کەنەیتوانیووە خۆی بناسێت‌و دابڕان بخوڵقێنێ، لەبری ئەوە پێویستە (پێگەیشتن)ی خۆی لەگەڵ دەق دروستبکات لەسەر ئەو بنەمایەی کەدیالۆگ بخوڵقێنن، لەبارەی ئەو سیستەمە رێکخەرەی لەناو دەق تاچەند توانای ئەوەی دەبێت هەر لەسەرەتاوە بەسیمای سەمازانێکەوە بەو سێرکە شاگەشکەمان بکات‌و پرسیار لەو رێکخەرە بکەین کەدەق دەگەیەنێتە ئاستێکی وشیاری بۆ وەرگر.

تاوەکو خۆشی نەبێت بەقوربانی فرمانەکانی، وەك چۆن بەو فرمانانە ئەوە دەیەوێ دەق بکوژێت، نەك ئەو وریامان بکاتەوە لەمردنی دەق, چونکە زمان چۆن بێلایەن نییە, ئاواش رۆڵی گەیاندنی هەواڵ نییە، کاری زمان نییە هەواڵی مردنی ئەو دەقەمان پێ رابگەیەنێت، بەڵکو کاری زمان دواندنەوەی ئەو سیستەمە رێکخەرەی دەقە، کەدەق‌و خوێنەر بەیەك دەگەیەنێت تا لەناو دوو زەمەن‌و دوو جیهان‌و جیهانی خودێك‌و جیهانی دەق, دیالۆگ بگۆڕنەوە" زۆر جار دەبێ بەدیالۆگ بۆ گۆڕینەوەی کلتورەکان, لەو دیالۆگە بایەخی زمان دەردەکەوێت، کەدەیەوێ لەئەنجامی دیالۆگ چەمکی فەلسەفیمان بۆ بخوڵقێنێت، بەوەش رەخنە دەگاتە نەزانراوێکی‌تر، کە لەکاتی فرماندان نەك هەر ناگات بەهیچ نەزانراوێك، بەڵکو لەبازنەیەکی بێسوود خولدەخواتەوە، بۆیە دۆلۆز لەرەخنەکانیدا دەیەوێ لەڕێگەی پرسیارکردنەوە بگات بەخوێندنەوەی دەق، فەیلەسووفی لەناوی موقەدەسێکەوە گەڕاندەوە بۆ ناو دەق.

چۆنیەتی خوڵقاندنەوەی پرسیار پێوەندی بەچۆنیەتی تێگەیشتنە لەدەقەکان، ئاستی کزی خوێندنەوە دەسبەرداری پرسیار دەبێ‌و بازدەداتە سەر بابەتی‌تر، دەیەوێ لەناو پرسیاری دەق بچێتە دەرەوە، بەبیانووی تێگەیشتن لەدەق، پرسیاری فەلسەفی لایان دەبێ بەپرسیاری مردنی فەلسەفەو تێپەڕاندنی فەلسەفە ئەوەش پرسیارگەلێکن، پرسیارە سەرەکی‌و جەوهەرییەکان دەکوژن، ئەو پرسیارانەی بەبیانووی تێگەیشتن خۆیانی لێ دەربازدەکەن‌و دواجار دەیانەوێ شوێنگەیەك بدۆزنەوە بۆ ئەوەی پرسیاری ئەوە بکەن کەدەقەکە تا چەند توانای تێپەڕاندنی هەیە، ئەو حوکمە رەهایە دیدێکی ئایدیۆلۆژیە دەیەوێ سیما رووکەشەکان دەربخات‌و پرسیارەکان فەرامۆش بکات‌و قسەکردن لەمردنی فەلسەفە لەداهاتوودا پرسیارێکی بێهودەیەکە بەهیچ دەرەنجامێك ناگات، بۆیە (دۆلۆز) هەوڵیدا بەجیاواز لەو روانینانە دەسبەرداری ئەو دوو پرسیارە بێمەبەستە بێتەوەو بەتێگەیشتن لەپرسیارەکان، توانی ئەو پرسیارانە بخاتەوە ژێر رەخنەوە، چونکە دەیویست گفتوگۆیەکی‌تر لەناو دەقەکان بخوڵقێنێتەوە، ئەوەش بووە هۆی دۆزینەوەی ئاسۆیەکی جیاواز بۆ خوێندنەوە، بەمەبەستی خوڵقاندنی چەمکی فەلسەفی، کەبەتاکە وەزیفەی فەلسەفە سەیردەکات، ئەم کارەش کرانەوەیە بەسەر دیالۆگ، لەڕێگەی دیالۆگەوە دەیەوێ دەق بکاتەوە، تابتوانێ کرانەوە لەناو دەق دیالۆگێك بخوڵقێنێ، ئەو خوڵقاندنەش دامەزراندنی چەمکی فەلسەفەیە، ئەوەش تێگەیشتنێکی جیاوازبوو بۆ فەلسەفە، کەوای کرد بەبایەخەوە سەیربکرێت.

دۆلۆز لەڕێگەی راکردن لەشوێن هەوڵدەدات بەو چەمکە ئاشنامان بکات کە توانای بەرهەمهێنانەوەی چەمکی فەلسەفی تری هەیە، گەورەترین راکردنیش نووسینە, ئەو دەقانەی زۆرینە بەخەیاڵاوی ناوی دەبەن، راکردنی نووسەرە بۆ ناو جیهانێکی تر، لەجیهانێك نووسەر دەست بەخیانەت کردن دەکات لەگەڵ خۆی, بەوەی رادەکاتە ناو جیهانێکی تر، جیهانێك هەموو بونیادەکان بەجێدێڵی‌و سەرلەنوێ دەیەوێ لەناو شوێنە نوێیەکەی کە رووبەری نووسراوە دەست پێبکات لەسەر بنەمای خیانەتکردن لەژیان، چونکە گەر وانەکات، ئەو ساتە دەبێ خیانەت لەشوێنە نوێیەکەی بکات، ئەگەر ئەوەشی کرد، راکردنی بۆ ناو نووسین گەڕەنەوەیە بۆ ئەو شوێنەی کەلێی رایکردووە، چونکە راکردن بەرهەمی واقیعە نەك راکردن بێ لەواقیع، چڕکردنەوەی ژیانە لەناو کارێکی ئەفرێنەر، بۆیە بەر لەوەی رووبەرووی پرسیاری (بۆچی دەنوسین[1]!؟)ببینەوە، دەبێ ئەوە بزانین کەنووسین نایەوێ حەقیقەت بۆ خۆی بگەڕێنێتەوە، چونکە خود خاوەنی حەقیقەتی ژیان نییە، بۆیە (ئامانجی نووسین هەڵگرتنی ژیانە بۆ حاڵەتی هێزی ناکەسی، لێرەوە نووسین جیادەبێتەوە لەهەموو نیشتمانێك‌و لەهەموو مەبەستێك کە لەئاستی خودی خۆی تەواو دەبێت[2]).

ئەو کاتەی نووسین توانای ئەوەی هەبوو ژیان بۆ هێزێکی ناکەسی ببات وتیایدا خاڵی بکاتەوە لەنیشتمانێکی دیاریکراو، ئەوە دەتوانێ نووسین بکات بەو دیوارە شووشەییەی کەخۆی لەجیهان جیا بکاتەوە، بەواتای ئەو جیابوونەوەیە لە واقیع دیوارێکی شووشەییە دەکەوێتە نێوانی لەگەڵ نووسین، لەناو نووسین شووشەیەك هەیە جیامان دەکاتەوە، لەکاتی خوێندنەوەی دەق ئێمە رامانکردۆتە دەرەوە، دەرەوەیەك دیوارێکی شوشەیی لەنێوانمانە، ئەگەر تۆزێك زیاتر پێدەبگرین، دەستەواژەیەك بەنمونە بێنینەوە زیاتر مەبەستەکە روونتر دێتە بەرچاو، کاتی دەڵێین (منی کوردی‌و منی دیکارت).

دیوار لەنێوان ئەو دو (من)ە پیتی (و) کەمن دووانەیەکن، یەکێکیان (کوردی)و ئەویدی (دیکارتی)، لەیەکەمیاندا کەسێکی واقیعی ناو ژیانە خاوەن ژیان و کەسێتی و دیدو رەفتاری کەسێکە لەناو کۆمەڵگایەکی دەستنیشانکراو، ئەویتریش ئاماژەیە بۆ کەسێك بیرکردنەوەی فەلسەفی بەرهەمی دێنێ، دەلالەت لەسنوری جوگرافی هیچ خودێك ناکات، نیشتمانێکی دەستنیشانکراوی نییە، ئەگەر بیرکردنەوە بوونی نەبێت ئەو (من)ە لەهیچ شوێنێك سەرهەڵنادات، لەئامادەبوونی فەلسەفەی (دیکارت)ئەو (من)ەش ئامادەگی دەبێت.

کەبوونی پەیوەستە بەخودێکی بیرکەرەوە، لێرەدا وەزیفەی (و) چەندە کۆکردنەوەی ئەو دوو منەیە لەرستەدا، هێندەش دوو خودی جیاواز دروستدەکات، تەنیا لەرێگەی ئەو پیتەوە دەیانکات بەدووڕوانینی جیاواز، بەڵام خوێنەر هەردووکیان دەبینێت، لەرێگەی ئەو پیتەی کە رۆڵی دیوارێکی شووشەیی دەگێڕیت و لەرووی زمانەوانییەوە دەبێتە خوڵقێنەری پێوەندی نێوان ئەو دوو منە، ئەو پێوەندییە لەپێوەندی نێوان (ئادەم و سێو) دەچێت کەحەرامە، بەواتای ئەدەم پێوەندییەکی حەرام دەخوڵقێنێ، کەپیسبوونی ناوەوەی جەستەیەتی، ژاراویبوونی جەستەییە لەرێگەی ئەو سێوەی کەحەرامکراوە، قەبوڵکردنی ئادەم بۆ ژاراویبوونی جەستە لەرێگەی پێوەندی دروستکردن لەگەڵ سێو، کارێکە بەلای (دۆلۆز) هێزی پرسیاری (سپینۆزا) دەردەخات کاتێ دەپرسێ (جەستە لەتوانای دایە چی بکات!؟ ئەو سۆزانە چین کەتوانایان بەسەریدا دەشکی!؟)[3] ئەوەش پرسیارە لەتوانای جەستە، پرسیارێك کەجەستە ئامادەنییە واز لەو سۆزە بێنێت، بۆ نووسینەوەی خود، کەئەگەر ئەوە بەزیانێکی گەورەش کۆتایی بێت، کەدەرکردنی بێت لەبەهەشت، بەڵام دواجار پێوەندی نێوان زەوی و ئاسمان دیوارێکی ترە لەنێوان دوو جیهان، جیهانێك کەیەزدان جەستەژاراویەکان قبوڵ ناکات، جیهانیکی‌تر کە (ئادەم)ێکی عاشق، نەیەزدان دەتوانی قبوڵی بکات، نەخۆشی دەتوانێ بەقسەی دۆستەکەی نەکات و حەرامەکە نەخوات[4]، کەحەرام نووسینی دەقێکی ئەفرێنەرە لەسەر زەوی، دەقێك بەتاوانی کوشتن لەنێوان کورەکانی ئادەم دەستپێدەکات, بەوێرانبوونی ئەو جیهانە کۆتایی دیت، بەواتای ئادەم لەرێگەی ئەو پێوەندییە خوڵقێنەری دەقێکە، کەپرۆسەیەکە بۆ نووسینەوەی جەستە، ئەویش عەشقە حەرامەکەیەتی، عەشقێك بەهۆی مەعشوقەکەی لەبەهەشت دەردەکرێت، کەواتە عەشق چییە!؟ پێوەندی جەستە بەنووسین چی بەعەشق دەبەخشێت!؟ ئایا عەشق توانای نووسینەوەی خودی هەیە!؟ کاتێ جەستە دەیەوێ لەرێگەی جولەی تایبەتەوە دەلالەت بەپێوەندی جەستەیی ببەخشێت، ئەو کاتە زمانێك بەرهەمدێنێت کەزمانی جەستەیە، ئەو زمانەیە دەبێتە خولقێنەری پێوەندییەکی ئیرۆسی، چونکە وتراوی نێو زمان (ئاخاوتن) خودی زمانەکە پێکناهێنێت، هێندەی بەشێکی نێو زمانەو جەستەیە (تەوابوون) بەو زمانە دەبەخشێت، بەدوای رووبەرە شاراوەکانی ناوەوەی مرۆڤ دەگەرێت، ئەوەش پرۆسەیەکە بۆ کەشفبوون، بەڵام کاتێ جەستە وەزیفەی بۆ پرۆسەیەکی لەکارکەوتوو دەگۆڕێت، ئەوسا رووبەری جەستە دەبێتە شوێنگەی پرسیار، پرسیاری کوشتنی جەستەو ناونانەوەی لەناو پرۆسەیەکی تردا کە لەشفرۆشییە، ئاخۆ لەو کاتەدا جەستە گوناهبارە یا وەزیفەیەکی تر بەخۆی دەبەخشێت!؟ گوناهبارە بەچی..؟ بەخۆی یا بەعەشق!؟ عەشق چیی!؟ ئایا عەشق و غەریزە تەواوکەری یەکترین!؟ ئایا نیگاکان پرسیار لەشکستی گۆڕینی وەزیفەی جەستەدەکەن!؟ یاخود نیگامان بۆ غەریزە هەمان نیگایە بۆ عەشق!؟ ئاخۆ ئێمە واسەیری جەستەدەکەین بەوەی بەشداربین لەپرۆسەی نووسینەوەی زمان، یاخود بۆ بەتاڵبوونی غەریزەو دواتر بەیەك روانین سەیری جەستەکانی‌تر دەکەین!؟ رەنگە مەسەلەی گوناهباری جەستە نەبێ لەوەی رووتدەبێتەوە بۆ بەرامبەر، بەڵکو گوناهباری ئەو لەگۆڕینی پێوەندی سرووشتییانەیە بۆ بەکاڵاکردن و فرۆشتنی ئەو جەستەیە، فرۆشتنی جەستەیە شوناسی گوناهباری پێدەبەخشێ، ئەو کاتەش جەستە تەنیا بەرامبەر بەعەشق گوناهبارە، گوناهەکەش لەوێدایە کاتێ هەموو پێوەندییەکان وەك یەك سەیردەکات و هەستێك نابێ لەگەڵ جەستەیەك کۆی بکاتەوە، چونکە ئەگەر ئەو عەشقە بەپێوەندییەکی جەستەیی دەگەیەنێت، بەڵام لەو کاتەدا ئەوە پارەیە توانای رووتکردنەوەی هەیەو ئەندامەکانی جەستەی دەفرۆشێتە هەر کەسێك، بەرامبەر هیچ پێوەندییەکی ئیرۆسی بەجەستەی ئەو نییە، هێندەی ئەو دەیەوێ مومارەسەی غەریزە بکات، هەر ئەوەشە وامان لێدەکات لەهەموو بارەکاندا نەتوانین عەشق و غەریزە بەدوانەی تەواوکەری یەکتری ناوبەرین، چونکە غەریزە بێ ئامادەگی عەشق تەنیا بەتاڵبوونەوەی ئارەزووی چەپێنراوە، بەڵام کاتێ عەشق دەبێتە پاڵنەری غەریزە، ئەوسا ئیرۆسییەت هەڵگری دوو چەمکی تەواوکەری یەکترین، ئەڤینی (من و تۆ) چەمکێکی رۆحییەو پەیوەستە بەهەستی دوانەیی، کەدواتر ئەو پێوەندییە دەبێ بە (ئەڤینی جەستە) بەواتای ووردو خاشکردنی دیوارە شووشەییەکەی نێوانمان، کە (و)ی پێوەندی دەگۆڕێ بۆ (جەستەی ئێمە)، چونکە لەو کاتەدا جەستە (سێکس) وەك پرۆسەیەك بۆ بەتاڵبوونەوەی غەریزە مومارەسەناکات، بەڵکو گەیشتنە ترۆپکی عەشقە، عەشقە زمانی خۆی لە (وتراو) دەگەیەنێ بە (جولە)، ئەوەش لەجۆری ئاخاوتن و زمانی نێو تیۆری زمانناسییە، دواجار پرۆسەیەکە عەشق دەگەیەنێ بەساتی باڵای چێژو کردەی ناونان بەجێدەگەیەنێت، (نیگا) لەو پرۆسەیەدا بونیادێکی نێو زمانە, کە لەساتی چێژ بەشداری دەکات، روانینیەتی لەنیگای دۆست، چرکەساتی پێکگەیشتنی نیگا، بڕوابوونە بەئاوێتەبوون، ئەوە لەکاتێکدا نیگا لەپرۆسەی لەشفرۆشی گومانێکە پرسارمان لا دروست دەکات، پرسیاری بێ بەهابوونی جەستەو بێزاربوون لە فرۆشتنێك، کە لەپێوەندی بە (دۆست) دەبێ بەپێوەندی جەستە بە (بازاڕ)ەوە، بۆیە نیگا لەفرۆشتنی جەستە هەموو هەستەکانی بۆ پاکیزەیی و جوانی دەفرۆشێت بە کەسێك، کەپێوەندی بەهیچ ئەندامێکی نییە، هێندەی گەمەکردنە بەماتریالەکانی بازاڕ، بەواتای ئەو وەك هەر جەستەیەکی تر سەیریدەکات، لەکاتێکدا (ئەڤینی من) بۆ (جەستەی تۆ) عەشقێکە جیاوازە لەهەموو جەستەکانی تر، هەر بۆیە لەشفرۆشی دەسکەوتنی چێژی بازاڕەو پێوەندی بەزمانەوە نییە، جەستە لەوکاتەدا زمان نانووسێتەوە، نووسینەوەی زمان تەنیا لەنێو پێوەندیەکی ئیرۆسی لەدایك دەبێت، پێوەندییەك پایەکانی لەسەر عەشق دامەزراوە، هێزێك نییە ملکەچی ئیرادەیان پێبکات، ئەوەی وادەکات جەستە زمانی خۆی بنووسێتەوە، ئیرادەیەکی زانیانەیە بۆ عەشق و بەرەنجامی پێوەندییەکی رۆحییە، دواتر ئەو پێوەندییە هەوڵی نووسینەوەی دەدات، لەرێگەی پرۆسەی سێکسییەوە، ئەو کاتەش خود زمانێك بەرهەمدێنێت کەزمانی جەستەیە، بەڵام بارگاویە بەعەشق، هەر بونیادێکی نێو جەستە بەشدارە لەو زمانە، بەواتای هەموو لەهەوڵی بەردەوامدان بۆ نووسینەوە کەنووسینی زمانە، زمانێك توانای بەرهەمهێنانیمان دەبێ، ئەگەر بەشداربین لەپرۆسەی نووسینەوە، ئەویش پرۆسەیەکە بەتێکەڵبوونی جەستە دەست پێناکات، بەڵکو جەستە لەدوا قۆناغی تەوابوون کەزمانە تێکەڵ بەجەستەی بەرامبەر دەبێت، کە لەکۆمەڵگا دواکەوتووەکان لەنێو پێوەندی ژن و مێردەکان نەگەیشتۆتە تەوابوون، بەڵکو گۆڕدراوە بەبەجێگەیاندنی وەزیفەیەکی کۆمەڵایەتی و بەتاڵبونەوەی غەریزەیە لەو چوارچێوەیەدا، چونکە

بەبێ ئامادەگی عەشق ناتوانین زمانی جەستە بەرهەمبێنین، کەهەر ئەویش دەبێتەوە بەفاکتەری سەرەکی بۆ نووسینەوەی خود، کە پێوەندی نێوان (عەشق، جەستە)و (نووسین/ خود)بناسین و، بەرەولای پرسیارەکەی (سپینۆزا) بگەڕێینەوەو کەشفکردنی جەوهەری پرسیارەکە لەوێوە دەردەکەوێت، کاتێ دڵنیادەبین جەستە لە توانای دایە ببێتە گوتارێك بۆ خولقاندنەوەی زمان، زمانێك هەرگیز توانای نییە دەسبەرداری سۆزبێت.

بۆیە ئەوە تەنیا جەستەی ئادەم نییە بەلای یەزدانەوە ژەهراوی بووە، بەڵکو کۆی جەستەکانی‌تر تەسلیمی ئیرادەی سۆزدەبێت، بۆیە تەنیا لەڕێگەی نووسین دەتوانرێت بەرەو شوێنێکی‌تر رابکەین، ئەوەش یەکێکە لەو چەمکە فەلسەفییانەی لای (دۆلۆز) بایەخی پێدەدرێت، لەڕێگەی پرسیاری فەلسەفە چیە؟ دەیەوێ ئەو چەمکە فەلسەفییانە بخولقێنێتەوە، ئەوەش بەدوای ئەوەی پرسیارە فەلسەفییەکان دەگەڕێنێتەوە ناو رەخنە، کە تاچەند ئەم پرسیارانە توانای خولقاندنەوەیان هەیە، کە بۆ ئەوەش تەنیا لەخوێندنەوەی پرسیارەکان دەتوانی دیدێکی فەلسەفی تازەمان پێ ببەخشێت، بۆیە (فەلسەفە چییە!؟) ئەو پرسیارە بوو کەدرەنگ ئاراستەی فەلسەفەی کرد، پرسیارێك ئەگەر پێمان وابێ دەبوو سەرەتای کارە فەلسەفییەکان بەو پرسیارە دەستی پێکردبا، ئەوا خۆی تەواو بەدژی ئەو بۆچوونە دەوەستێتەوە، ئەو پرسیارە هێندە بەگرنگ سەیردەکات، بڕوای تەواویش بەوە هەیە کە دیدگا کاملەکان لەقۆناغی پیریدا دەووترێن، ئەو کاتەی لەناو فەلسەفەدا قوڵ دەبێتەوە، نمونەش بە(کانت)دێنێتەوە کە (رەخنە لەئیجتیهاد)ی لەپیریدا نووسیووە.

دیارە (دۆلۆز) کاری بەوە نییە کاتێ پرسیار لەفەلسەفە دەکات، بیەوێ بۆ مەبەستی گەڕان و دۆزینەوە، نەمەبەستی گەڕانە بەدوای حەقیقەت، بۆ ئەوەی وەبیرمان بێنێتەوە، بەڵکو ئەو پرسیارە بەدوای خولقاندنی چەمکەوە ئیشدەکات، دەیەوێ لەنێو دەقی فەلسەفی چەمکی نوێ بخولقێنێت، کاتێ پرسیار لە فەلسەفە دەگوازێتەوە بۆ پرسیار لەچەمك، ئەوسا تێگەیشتن لەچەمك دەبێ بەتەوەری سەرەکی پرسیارکردن، پرسیار لەو چەمکەی لەناو دەق مەبەستیەتی، کەئاخۆ چەمکێکە لەناو هەمان لۆژیکی پێشوو سەیری دەکات، یاخود مەبەست لەچەمکێکە لەڕێگەی پرسیار دێتە بوون!؟

لەکاتێکدا ئەو پرسیارە دەکەین هەرگیز خۆمان لەو تێگەیشتنە قوتارناکەین کە لەگەڕانەوە بۆ مێژووی فەلسەفە پێمان دەڵێ: فرە چەمکی لەیادمەکەن، لەناو فەلسەفەدا تاکە چەمکێك نییە، بەڵکو کۆمەڵە چەمکێك ئامادەن، تەنانەت دەسپێك بۆ ناو دەقە فەلسەفییەکانیش خاڵی نین لەو فرە چەمکییە، تاکە چەمکێك نییە دەبێتە گومانی فەلسەفی دیکارت، بەڵکو زیاد لەچەمکێکە، ئەو قسەیە بۆ هیگل و تەنانەت (مارکس)یش راستە، چونکە دواجار رەخنەی مارکس، ئەو رەخنەیەی دەیەوێ ئومێدی ژیانمان پێ ببەخشێتەوە لەچەمکێك زیاتر وێنای دەق دەکەن، هێنانەوەی ئەو پرسیارە لەسەر ئاستی دەق چەندە لەو راستییە نزیکمان دەکاتەوە، کاتێ دەپرسین: فەلسەفە لای مارکس چییە!؟ ئەو خەونەی فەیلەسووف دەیەوێ پێشبینی بکات، ئاخۆ گۆڕانێك نییە لەناو کۆمەڵە چەمکێك کەپێوەندی بە پرسیاری مارکسەوە هەیە بۆ فەلسەفە؟ پرسیارێکی لەم چەشنە جگە لەدەرخستنی ئەو راستییەی کەچەمکەکان دواجار لەناو چەمکی سەرەکی فەلسەفە کۆدەبنەوە چیدی نییە، بەڵام ئەوەی دۆلۆز لەبەرامبەر چەمکدا مەبەستییەتی چەمکێکی نوێ بخولقێنێ، جیاواز لەو مانازاراوەییەی چەمك لەفەلسەفەدا هەیبوو، چەمك لای ئەو دەچێتە ناو رووداو، ئەوەش کارێکی داهێنەرانەی فەیلەسووفە، کە داهێنان لەخولقاندنی دەکات، ئەوەش دەرکەوتنی بایەخی فەلسەفەیە، بۆ ئەو کارەش پشت بە (نیتچە)دەبەستێ، نیتچە کەرەخنەی لەئاستی وەستان دەگرت، کە نابێ فەیلەسووف مەبەستی خۆی لەوەدا کۆبکاتەوە کەچەمکەکان رووی برێسکەداری خۆیان لەدەست نەدەن، بەڵکو دەبێ لەڕێگەی خولقاندنی چەمکەکان‌وا لەخەڵکی بکەن کەبتوانن رازیبیان بکەن، بۆ ئەوەی بەرەو رووی بچن، دۆلۆز کاتێ پشت بەو قسەیەی (نیتچە)دەبەستێت، مەبەستی لەوەنییە بۆ چوونێك دەستنیشان بکات بۆ پاڵپشتی قسەکانی خۆی، هێندەی دەرخستنی ئەو راستییەیە، کەخولقاندنی چەمکەکان لە رەخنەی (نیتچە)وە وەرگیراوە، خوێندنەوەیە بۆ دیدگای فەلسەفەی ئەو فەیلەسووفەی، کەڕوانینی وابوو بەبێ بوونی زەمینەو ئاستێك لەناو داهێنان توانای گەیشتن بەچەمکەکان ناگات بەمەعریفەی باڵا، کەبتوانێ خولقاندن بێنێتەکایەوە، چونکە بەبوونی ئەو زەمینەیە مەعریفە دەیەوێ بەهۆی چەمکەوە ئامادەبوونی خۆی دەربخاتەوە، مەعریفە لەڕێگەی بنیاتنانی چەمکەکان، بنیاتێکی تازەگەرانە بەخۆی دەبەخشێت، کاتێ مەعریفەو چەمك بەیەکەوە توانای ئەوەیان هەبوو داهێنان بخولقێنن، ئەو ساتە هەست بەجیاوازی ئەو پرۆسەیەی داهێنان دەکرێ کە لەچەمکەکان خولقێنراوە، ئەوەش گۆڕانێکە لەفەلسەفە کەتوانییەتی خولقاندن بخاتە نێو ئیشکردنی پرسیارەکە، پرسیار بەدەرەنجامێك گەیشتووە، کەسنوورو توانای فەلسەفە بەرەو ئاستێکی تردەبات، هەڵبەت لەو ئاستەشدا دەبێ سەیرکردنی بۆ فەلسەفە سەراوژێرکردنی بینینەکانی پێشووبێت، بۆیە دەپرسین: ئایا دۆلۆز توانی شکست بەو شوناسە بدات کەهەر لەسەردەمی ئەفلاتونەوە بەفەلسەفە بەخشراوە!؟ بەوەی فەلسەفە خاوەن سیانەی (تێرامان، بیرکردنەوە، قسەکردنە)!؟ دیارە دۆلۆز نەك یەکێك لەو سیانەی خستەژێر رەخنەوە، بەڵکو رەخنەی لەهەر سێکیان دەگرت، بۆیە دەیویست فەلسەفە لەوەجیابکاتەوە، کە پرۆسەیەکی تێرامانخوازی بێت، چونکە بەلایەوە فەلسەفە کارێکە لەوە فراوانترە بتەوی چەمکی تایبەتی هەبێت تا لەناویدا تێرابمێنین، وەك چۆن بیرکردنەوەش سیمایەکی فەلسەفی نییە، هێندەی لەناو کایە جیاوازەکانی‌تر بوونی هەیە، بیرکردنەوەی بەکاری (فیزیا، بیرکاری، شیعر، مۆسیقا) دەزانی، لەهەمووی سەرنجراکیشتریش ئەوەیە کەفەلسەفە بەقسەکردن و دیالۆگ کردنیش نابینێت، چونکە ئەو کارە دەبێتە مایەی ئەوەی دژایەتی گومان و بۆچوونەکان بکرێت[5].

ئەوەش بەلایەوە دەبێ بەبکوژی فرەدەنگی و لەپاڵ ئەوەش گومان کەدەروازەیەکە بۆ پرسیارو رەخنەگرتن دەکوژرێت، یاخود بەدرێژایی زەمەن لەناو فەلسەفە دەکرێتەدەرەوە، رەخنەگرتن لەو شوناسە گۆڕانە لەو بنەمایانەی کەشوناسی فەلسەفی وەدەست دێنن، گۆڕانیش لەدیدی فەلسەفی، گۆڕانە لەوەزیفەی فەیلەسووف، چیدی فەیلەسووف بەلایەوە حەکیمێك نییە کەپەندو ئامۆژگاریمان فێربکات، فەیلەسووف لای ئەو عاشقێکە فێری هیچ حیکمەتێکمان ناکات، بەڵکو عەشق دنیایەکی نوێی پێ دێنێتەبوون، بۆیە پرسیاری فەلسەفە چیە؟ پرسیارێکە پێمان دەڵێ ئیدی فەلسەفە زانست نییە کەپێڕەوی بکەین، بەڵکو خولقاندنێکە لەناو زەمەنی فەیلەسووف, ئەو عاشقەی بەداهێنەری دادەنرێت، ئەگەر کەسی عاشق پرسیاری ئەوە لەخۆی بکات: ئاخۆ من لەتوانامدا هەیە لەڕۆمیۆ وەفادارتربم بۆ جۆلێت!؟ بڵێی عەشقێکی وێرانکاری نەبێت ئەوەی من دەیکەم؟ چونکە دواجار وەفاداری لەخواردنی ژەهرەوە دەستپێدەکات، بەمانای ئەوەی نەمریی بەڕۆمیۆ دەبەخشێ و دەیکاتە رەمزی وەفایی بۆ عەشق

ژەهرخواردنییەتی کەواتە کاتێ وەفاداری بەمردن کۆتایی دێت، ئەوساتە چارەنووس تراژیدیاکە لای ئۆدیب بەقارەمانی دەستپێدەکات‌و بەدوای کوشتنی (ئەبی هۆل)و شادبوون بە جەستەی (جۆکاستا)چارەنووسی دەبێ بەهەڵکوڵینی هەردوو چاوەکانی خۆی و کوژراو دەبێ بەباوك‌و جەستەی دۆست جەستەی دایکە، بۆیە دەرکەوتنی حەقیقەت بۆ ئۆدیب دڵنیابوونە لەوێنەی وەهمبوونی پاڵەوانیەتی‌و هەڵخەتانی خودە بەوەی عاشق بووە، ئەو حاڵەتە وا لەکەسی عاشق دەکات بپرسێ: من بەختەوەردەبم یا وەك ئۆدیب دەبمە کوێرێکی سەرگەردان!؟

لەوەڵام بەو پرسیارە دەیەوێ بگات بەو نهێنییەی کەپرسیارێکی تر لەخۆدەگرێت عەشق چییە!؟ ئەگەر ئەو پرسیارە بگوازینەوە بۆ فەیلەسووفی عاشق، ئەوسا دەبێ بڵێین، ئێمە لەپرسیارکردنمان لەفەلسەفە رووبەڕووی ئەو گومانە دەبینەوە، کەئاخۆ توانای ئەوەمان دەبێت، وەك (فرۆید)گۆڕانی فەلسەفی بێنینەکایەوە!؟ ئەو بەر پرسیاریەتییە بەرامبەر چەمکە فەلسەفییەکانی نێو دەقی فەیلەسووفە داهێنەرەکانە، گەڕانەوەیە بۆچییەتی فەلسەفە (کەپرسیارێکە لەبارەی چەمك بەڕێگایەکی نوێ هەڵیدەگرێ لەسەر دووبارەکردنەوەی هەمان تێگەیشتنی چەمك، لەسەر بەرەوپێشچونێکی رەسەن‌و ناوازە، ئەوەش لەگرنگترین تایبەتمەندییەکانی چەمکە)[6] بەمانای چەمکە لەناو جینالۆجیای فەلسەفە دەخوڵقێنرێت، ئەو عەشقەش بۆ خوڵقاندن، عەشقی عاشقێکە کەناسڵەمێتەوەو ترسی لەپێشبینی نییە، عاشقێکە تەنیا مەعشوقەکەی لاگرنگە، (دۆلۆز)یش فەیلەسووفێکە حیکمەتەکانی هیچ نین، بەڵام عەشقی بۆ فەلسەفە دنیایەکی نوێیە، ئەوەی (رۆمێو) ناتوانێ بە (جۆلێت)ی ببەخشێت، ئەوا (دۆلۆز)دەیەوێ ئەو عەشقە بەفەلسەفە ببەخشێت، عەشقێك لای فەیلەسووفی عاشق بوونی هەبووە، بەڵام جورئەتی ئەوەنەکراوە فەلسەفە لەحیکمەتەوە ناوبنرێت عەشق، باشترین نمونەش (نیتچە)یە، شێتی پرۆسەیەکی عاشقانەی ئەو فەیلەسووفەیە بۆ فەلسەفە، عەشقە نیچە گەورەدەکات، نەك حیکمەت.

بۆیە ئەگەر حیکمەتەکان لەشوێنێکدا بوەستن، بەڵام عەشق شوێنێك بۆ وەستان دەستنیشان ناکات، بۆ ئەوەی فەلسەفە بتوانێ لەشوێنێکدا چەق نەبەستێ، دەبێ لەگەشتی خۆی نەکەوێت، ئەو گەشتەی فەیلەسووف دەکاتە گەشتیار، ئەو کاتەی فەیلەسووف بوو بەگەشتیار، پرسیاری فەلسەفە چییە، لەپەندو حیکمەت‌و ئامۆژگارییەکان رزگاری دەبێت، (جیۆ– فەلسەفە)وەك چەمکێکی فەلسەفی تایبەتمەند دەخوڵقێنێ، کەپێوەندی نێوان جیۆلۆجیاو فەلسەفەیە، گەشتە بەدوای جوگرافیا، کەتیایدا پرسیاری بەردەوام بخوڵقێنێ‌و دڵەڕاوکەیەك تووش بکات، نەتوانێ لەناو گەشتەکەی ئارام بێت، ئارامی بەخشین بە فەیلەسووف گیانی پرسیارو خوڵقاندن دەکوژێت، بەتایبەت چونکە گەشتی فەیلەسووف تاکە گەشتێك نییە، ئەوکاتەی رەخنەی لەو شوناسە گرت‌و هۆکاری رەخنەگرتنەکەشیمان روونکردەوە، کە (تێرامان، بیرکردنەوە، قسەکردن) کاری فەلسەفە نییە، بەڵکو فەلسەفە دەبێ لەڕێگەی فەیلەسووفی گەشتیار گەشتی خۆی بکات، کەسێ گەشتەو دەبێ ئەنجامی بدات (گەشتێك بۆ رابردووی یۆنان کەنیشتیمانی یەکەمی فەلسەفەیە، گەشتێك بۆ ئێستای خۆرئاوای دیموکراسی کەئێستابووە بە نیشتیمانی فەلسەفە، گەشتێکیش لەدوا رۆژدا بەرەو خاکێکی نوێ بۆ فەلسەفەکە تا ئێستا ئاشکرای نەکردووە یا رووەو میللەتێك کەفەلسەفە بۆیان تازەیەو تائێستا نەیان دۆزیوەتەوە)[7] بۆیە گەشتی فەیلەسووف بەچەمکێکی‌تر ئاشنامان دەکات کەپێوەندی بەکلتوری فەلسەفییەوە هەیە، ئەویش چەمکی (نیشتیمان)ە، یەکێکیان لەرابردوودا کەبەرەو فەلسەفەی یۆنانی دەگەڕێتەوە، ئەویدیش کە لەزەمەنی هەنوکەیی دۆلۆز، خۆرئاوا دەبێت بەنیشتیمانی فەلسەفە لەئێستادا، لەنێوان ئەو دوو گەشتەدا دەیویست مرۆڤی ئێستا (هاوچەرخ)لەو گوتارە ئەقلانییە رزگاربکات، ئەوەش رزگارکردن نەبوو لەمۆدێرنە، بەڵکو رزگارکردنی بوو لەکلتوری رۆشنگەری، ئەو کلتورەی زەمەنێکی نەگۆڕی بەفەلسەفە بەخشیبوو، کەمۆدێرنە لەسەر ئەو کلتورە بنیاتنراوە، دەیویست مرۆڤ لەسەر ئەو زەمەنە هەنوکەییە چارەنووسی خۆی دەستنیشان بکات، نەك لەسەر پرسیارەکانی رۆشنگەری، ئەوەی رۆشنگەری مرۆڤ دێنێتە سەردەمێکی نوێ، ئەوا لەئێستادا مرۆڤ دەبێ بڕوای بەوە هەبێت ئەو توانایە لەدەرەوەی خۆی نییە، بەڵکو لەناوخۆیدایەو دەبێ ئەو توانایەش بۆ رەخنەگرتن لەو کلتورە بخاتە کارو سەرلەنوێ پێوەندییەکانی خۆی رێکبخاتەوە، رێکخستنەوەش پەیوەستە بەتوانای پرسیارەکانی لەبەردەم ئیرادەی خۆی، وەك مرۆڤو توانای عەقڵ وەك دەسەڵاتێك کە کۆنترۆڵی بیرکردنەوەکانی ئەوی کردووە، ئەوەش دەبێتە چونە ناو گەشتی سێیەم، کەتەواوکەری سیماکانی چەمکی نیشتیمانە، گەشتێکە لەداهاتوودا، پێوەندی ئەو گەشتەش بۆ چەمکی نیشتمان خولقاندنی چەمکێکی نوێی فەلسەفەیە کەلەڕێگەی (رابردوو فەلسەفەی یۆنان)و (ئێستا– خۆر ئاوای دیموکراسی)و (داهاتوو– خاکێکی نادیار) دێتەبوون بۆ ئەوەی بتوانێ گۆڕان لەگوتاری فەلسەفی دروست بکات، ئەوەش ئاشکراکردنی ئەو رووە شاراوەیە بۆ جیهان، کەبەهۆی ئەقلانییەتی مۆدێرنە سنوری دەستنیشانکردنی فەلسەفەی لەچوارچێوەیەك هێشتۆتەوەو دەیەوێ لەسەر ناوە دەرەوشاوەکانی فەیلەسووفەکان بژیێت، بۆیە (دۆلۆز)ئەو ئەقلانییەتە دەخاتەژێر رەخنەوە تاوەکو کۆتایی بەو دیدە بێنێت کەنرخ لە ئێستا وەردەگرێتەوە[8]، چونکە فەلسەفە تیۆرێك نییە وەك زۆرێك تێیگەیشتوون، بەڵکو هەڵگری (مۆرکێکی جیۆلۆجیە، زیاتر لەوەی مۆرکێکی جینالۆجی هەبێت، بەمانای توێژینەوە نییە لەبنەماو رەگەزەکان هێندەی وێنەکێشانە بۆنەخشەی فکرو گەڕانە لەجوگرافیای عەقڵ)[9] ئەوەش پێمان دەڵێ کەپرسیاری فەلسەفە چییە، پرسیارە لەعەقڵ، کەعەقڵ چییە!؟ کۆی پرسیارەکان هاوواتا دەبێتەوە بۆ عەقڵ‌و دەگوازرێتەوە بۆ پرسیاری رەخنەیی، ئەوەش قوڵبوونەوەی رەخنەیە لەناو رووداو، رووداو لای دۆلۆز دەمانگوازێتەوە بۆ ناو فینۆمینۆلۆژیاو فەلسەفەی مێژوو، چونکە دەیەوێ ئەو ئەقلانییەتە قبوڵنەکاتەوە، لەلایەکی‌تریش مەبەستی خوڵقاندنەوەی چەمکە، خوڵقاندنەوەش رەخنەگرتنە لەدەق‌و ئامادەبوونی پرسیارە لەناو رەخنەدا، کەبێ قسەکردن لەخوێندنەوەکانی بۆ دەقە فەلسەفییەکان، ئەستەمە تێگەیشتن لەو فەیلەسووفە، بۆیە ئەو دەسپێکە تەنیا ئاشنابوونە بۆ چوونە ژوورەی جیهانی دۆلۆز، نەوەکو خوێندنەوە بێت بۆ دەقە فەلسەفییەکانی، هێندەی هەوڵدانێکە بۆ نزیکبوونەوە لەپرسیاری دەسپێك، بەمەبەستی چوونە ناوەوەی دەقەکانی، کەبێشك بەبێ ئاراستەکردنی ئەو پرسیارە ناتوانین بچینە نێو خوێندنەوە رەخنەییەکانی بۆ دەقی فەلسەفی.

"3"

کاتێ پرسیار لەمردن دەکرێت , بەواتای کۆتایی هێنان بەجەستەیەك کەجوڵە لەدەست دەدات , بۆیە پرسیار لەمردن .. پرسیارە لەجەستەی پێکهاتوو , کەتاچەند ئەو جەستەیە توانای جوڵەکردنی لەدەستداوە !؟ ئایا

جەستەیەکە توانای نەماوە هەناسە بدات !؟ کاتێ فکر بەمردوو ناودەبرێت , ئەو ساتە تەنیا پرسیارنییە بەهەند وەردەگیرێت , بەڵکو ئەو ئاڕاستە ڕەخنەییەش کەلەپشت پرسیار حەشاردراوە , تاچەند توانای قسەکردنی هەیە لەپشت تەرمی مردوو !؟ چونکە کێشەکە تەنیا لەگوتراودا نییە , بەڵکو گوتراو دەتوانێ ئەو مردنە بکاتە ڕەخنەیەك کەلەوێوە دیدێکی ڕەخنەیمان پێ ببەخشێت , شوناسی تازەگەری بۆ ڕەخنەی فەلسەفی ئەوکاتە ئەتوانێ بەرەو خوێندنەوەی قوڵایی دەق بڕوات , کەدەق لەناو بانگەشەی مردن فڕێدرایە دەرەوە و هێنایە ناو دواندن , بۆیە کاتێ (جیل دۆلۆز) قسە لەمردنی شیکردنەوەی دەروونی دەکات , ئەو مردنە وەك ئەو بانگەشانەی پێشوو سەیر ناکەین , کەدەیانوویست (فرۆید) بمرێنێت چونکە لای (دۆلۆز) فرۆید نامرێت , بەڵکو تیۆرە دەمرێت , ناتوانێ پرسیارە زەمەنیەکان لەئێستا ئامادە بکاتەوە , بەمانەوەی پرسیارەکان لەناو زەمەنی ئاڕاستەکراو , بوار بۆ ڕەخنەی فەلسەفی دەکاتەوە , بۆ ئەوەی بەو ڕوانینەدا بچێتەوە کەلەئێستادا چۆن سەیری ئەو گۆڕانە گەورەیەی فرۆیدبکەین کەلەبواری نەستدا خوڵقاندنی , بۆئەوەش لە (گرێی ئۆدیب) دەدوێت , کەوەك چەمکێکی فەلسەفی فرۆید سەیری دەکات کەفرۆید لەشانۆگەری (ئۆدیپۆس)ی سۆفۆکلیس – ی وەرگرتووە , کاتێ ئۆدیب لەڕێگای چوونە ژوورەوەو دەروازەی شار (ئەبی هۆل) دەکوژێت و دەبێتە مێردی شاژن , دوای ئەوەی چوار منالّیان دەبێت , کە قەشە لەئاسمان دێتەوە و ئۆدیب هۆی پەتاکەی شاری لێ دەپرسێ خواکان وتیان هۆیەکەی ئۆدیبە , چونکە ئەوپاشایەی کوشتویەتی باوکی خۆی بووە و شاژنی هاوسەری دایکیەتی , کەلەکاتی هاتنە دنیای دوورخراوەتەوە لەکۆشك , گەڕانەوەی ئۆدیب و کوشتنی پاشا , چەندە بێ ئاگای ئۆدیبە لەوەی ئەوەی دەیکوژێت باوکیەتی , بەڵام لای فرۆید ئەو کوشتنە پەیوەندی بەنەستی ئۆدیبەوە هەیە , کەباوك لەساتی منالّ بوون لەئامێزی دایك دەریدەکات , بۆیە شادبوونەوە , بەئامێزی دایك , گەڕانەوەیە بۆ ئەو حەزەی منالّی کەباوك لەڕێگەی دوورخستنەوەی لەماڵ ئارەزووی چەسپاندووە , ئەو دەقەی (سۆفۆکلیس) لای فرۆید دەبێ بەدۆزینەوەی خاڵێکی فەلسەفی گرنگ کەبە(گرێی ئۆدیب) ناوی دەبات و کەشفی چەمکی نەستی تیا دەکات , کەمنالّ لەخەون بەکوشتنی باوك , ئارەزووی گەڕانەوە دەکات بەرەو ئامێزی دایك , ئەگەر چی بڕوای وایە خەونی کوشتنی باوك لەبنەماوە لەڕق سەر هەڵنادات , بەڵکو لەسەر سامی بوونی منالّ بەباوکی , دەیەوێ لاسایی ڕەفتارەکانی بکات , کەدواجار باوك دەبێ بەبەربەست لەبەردەم کەسایەتی ئەودا , ئەوەش دەبێتە دروست بوونی ترس لەباوك , ترسێك خەونی کوشتنی لا دروست دەکات , چونکە لەئامادە نەبوونی باوك ئەو دەتوانێ شوێنی بگرێتەوە , کەدیارە ڕکابەری لەگەڵ باوك , بۆ سەرنج ڕاکێشانی دایکە , بۆئەوەی سۆزی دایك بەدەست بێنێت , کاتێ دەبینێت لەلایەن باوکەوە داگیرکراوە , بیرلەکوشتنی ئەو داگیرکەرە دەکاتەوە , فرۆید پێی وابوو (هانز) ئۆدیبێکی بچکۆلەیە , کاتێ حەزی دەکرد لەگەڵ دایکی بخەوێت , ڕق و ترسیشی لەباوك لەوێوە سەرچاوەی گرت , لەکاتی گەڕانەوەی بۆ ماڵ , هانز لەنێو نوێنی دایك دوور دەکرایەوە و باوك دەگەڕایەوە نێوئەو نوێنە , بۆیە (ئارەزوو) چەندە بەرەو لای دایکی پەلکێشی دەکات , هێندەش بۆ (مردنی باوك)ی بەپەرۆشە , ترسێك لەناوەوەی ئامادەگی هەیە , کەلە (ئەسپ)ەوە باوك دەبینێت , ئەو ئەسپەی دەبێتە ڕەمزێك بۆ باوك , ترس لەو ئەوسپەی کەپەلاماری ئەندامی سێکسی بدات , لەبنەماوە ترسە لەخەساندن لەلایەن باوکەوە , بەو کارەش فرۆید درێژە بەتیۆری (داروین) دەدات , کاتێ وتی مرۆڤ لەئاژەڵەوە گەشەی کردووە)(10),لای (فرۆید)یش سێکس ئەو ئاستەیە کەبەرەو ئاژەڵ بوونەوەی دەبات , ئەوەش لەڕێگەی ئەو پەیوەندیە سێکسیەوە دەردەکەوێت , بۆیە((ئەو هیچ جیاکارییەکی بنەڕەتی لەنێوان مرۆڤ و ئاژەڵدا ناکات لای فرۆید مرۆڤ ئاژەڵێکە تۆزێك زیاتر پەرەی سەندووە))[11]تەنانەت جەستەی مرۆڤ و ئاژەڵ لەناوئەفسانەکان بەنموونە دێنێتەوە , کەخواوەند خاوەن جەستەیەکی ئاژەڵیانەیە , یاخود کەللە سەری ئاژەڵەو خوارەوەی لەشی مرۆڤە , بۆیە کاتێ ترس لای (هانزی بچکۆلە) لەباوکەوە دەگوازرێتەوە بۆ ئەسپ یان بەپێچەوانەوە , لەهەردوو حاڵەتەکەدا یەك دەلالەت دەدەن بەدەستەوە, ئەویش دەلالەتی ترسە .

بەڵام کاتێ ئەو بڕوایە دەخرێتە ژێر ڕەخنەوە و ئەو چەمکەی بەگرێی ئۆدیب ناو دەبرێ بە(ئەنتی ئۆدیب) , ئەو کاتە پرسیارێك کەئاڕاستەی دۆلۆز بکرێت ئەوەیە : چۆن لەناو دەقێکی مردوودا دەیەوێ چەمکی فەلسەفی بخوڵقێنێت !؟ ئەگەر چەمکی (مردن) لای (دۆلۆز) هەمان ئەو واتایە بدات بەدەستەوە کەپێشتر بەخشرایە فرۆید , ئەوا ئەوساتە ئەو پرسیارە تووشی جۆرێك لەگومانکردنی دەکردین , بەڵام ئەوەی وادەکات لەپشت مردنی (فرۆید)ەوە

چەمکی نوێ بخولقێنێت , دەرەنجامی تێگەیشتنی دۆلۆزە لەمردن و دواجاریش رەخنە گرتنیەتی لەناو دەق , رەخنە لەو چەمکە فەلسەفییەی برداروەتە ئاستی تیۆر , ئەو تیۆرە کەلەلای دۆلۆز کەوتۆتە بەردەم گومانی فەلسەفی)(12), بەوەی تیۆرێکی مردووە , تیۆرێکە تواناى بزاوتی نییە , چوونکە ئەو چەمکەی تیۆری لەسەر دامەزراوە , سێنتەری رەخنەگرتنە لەو فەلسەفەیە کەنەستە , بۆیە مردن لەناو چەمکی نەستدا گەشە بەخۆی دەدات , نەك لەناو فەیلەسووف , وەك لەپێش دۆلۆز قسەکردنەکان لەمردنی فرۆید بوون , بەڵام ئەو هۆکارەی وادەکات ئەو قسەکردنە بەجیاواز لەو راگەیاندنە سەیربکەین , مردن ئەو چەمکەی پرسیارێکی بێ ئەنجامی بەلایەوە دەخولقاند بووەستین, ئەوەیە کەمردنی شیکردنەوەی دەروونی دەکاتە رووەرێکی تر بۆ دایالۆگی فەلسەفی , لەو خاڵە سەرچاوەی گرتووە کەنەست لای ئەوان وەك خاڵێکی سەرەکی بەردەوام بۆی دەگەڕێنەوە , کەئەوەش چەمکێکی فەلسەفی فرۆیدە لەناو فەلسەفەدا , بەڵام ئەوەی بەلای دۆلۆزمایەی سەرسامیەو بووە هۆی رەخنەگرتن لێی , ئەوەیە کەشیکردنەوەی دەروونی نەست بەسێنتەری ئاشکراکردن ناودەبات , کەچی لەهەمان کاتدا بەبەردەوام هەوڵی دوورخستنەوەی دەدات , بۆیە رەخنەکەی دۆلۆز بەسەر دوو تەوەردا دابەش دەبێت , ئەوانیش (هەموو بەرهەم هێنانەکانی ئارەزوو دەشکێنێت, ((هەموو شێوە گوتراوەکان رادەکێشێت , لێرەوە هەماهەنگیەکە بەڕوویدا دەشکێنێ , هەماهەنگی ئامێریانە بۆ ئارەزوو, هەمانگی کۆمەڵێ بۆ دەربڕین))(13) مەبەستیش لەوەیە کەدەربڕینەکان دەخرێنە نێو ئاستی مامڵانێ و گەمەکردن و ئاڵوگۆڕکردن , بەواتای شێوە پێکهاتەیەك کەلەدەربڕین دەیخولقێنێ , پەیوەندی بەو تەئویلە هەیە کەتەئولیکار پێی هەڵدەسێ , وەك چۆن ئارەزوو لە قەبارەی خۆی چەندین جار گەورەتر دەکرێتەوە , ئەوەش بەلایەوە پێوەندی نییە بەتیۆرەوە , هێندەی جۆری ئەو تەئویلە دەیسەپێنێ کەلەنازووی سێکس قوڵ دەبێتەوە , بۆ ئەوەش زیاتر مەبەستی لەئۆدیبە , بەلای (دۆلۆز) نەست و توانای ئەوەی نییە وڕێنەکان بیگەیەنێ بەنهێنی ژیانی دایك و باوکی , ئەوەش رەخنەبوو لەسەنتەری بڕواکانی فرۆید , بەوەی ئەو لەبنەماوە توانای ناسینی منالًی نەبووە , چونکە نەست ئەو دەسەڵاتەی نیە وەك فرۆید بۆی چوو بوو , ئەو کاتەش رەخنەکانی چڕدەبنەوە سەر ئەو پرسیارەی : کەبۆچی دەبێ چارەنووسی ئۆدیب بگاتە ئاستی کوشتنی باوك ؟ ئاخۆ ئەو کوشتنە هەر پێوەندی بەڤینی دایك و رق لێبوونەوە و ململانێیە لەگەڵ باوك !؟ دیارە مەبەستێکی سەرەکی لەو پرسیارە گەڕانەوەیە بۆ ئەو حەقیقەتەی کەفرۆید چەندە ئاشکراکردن بۆ نەست دەگەڕێنێتەوە , بەڵام دۆلۆز لەبەرامبەر ئەو ئاشکراکردنە ئەوەمان بۆ دەردەخات , کەئەوە دوور خستنەوەی نەستە , کەپێوەندی بەتەئویلی فرۆیدەوە هەیە بۆ ئارەزوو , دەقی فرۆید لەتیۆرەوە نەهاتووە , بەڵکو لەتەئویلەوە تیۆر دەسەپێنێ , ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوەی ئارەزوو کەلەنەست ئازاد دەبێت ئەو جارێکی تر دەیچەپێنێ و رێگەی ئازاد بوونی لێدەگرێت بۆ ئەوەی ئاستی خوێندنەوەی دۆلۆز و چۆنیەتی رەخنەکەی لەفرۆید دەست نیشان بکەین , دەگەڕێینەوە بۆ دوو بیریار کەتوانیویانە دایەلۆگ لەلای فرۆید بکەنەوە بەبێ ئەوەی گومان لەتیۆرەکەی بکەن ئەوانیش (ئەریك فرۆم)و (جاك لاکان)ن , یەکەمیان قسە لەگرێی ئۆدیب دەکات , کەتا چەند ئەو رێگرییە لای هانز ئامادەگی هەیە , ئەویدیش پڕۆژەکەی ناو نا (گەڕانەوە بۆ فرۆید) , ئەوەی سەرەتا مەبەستمان بێت (فرۆم)ە کەگومان لەو تیۆرە ناکات کەگرێی ئۆدیب دەخولقێنێ , بەڵکو ئەو لەگەڵ دەرەنجامی شیکردنەوە کەناکۆك دەبێت , بۆ ئەوەش پرسیارەکەی فرۆید لەبارەی راستگۆی لای دایك و باوکی هانز دەوروژێنێتەوە , کە تاچەند لەگەڵ منداڵەکەیان راستگۆ بوونە , چونکە بەشێکی زۆری ئەو دۆخەی(هانز)تێی کەوتووە , ئەنجامی درۆکردن و هەڕەشەی دایکیەتی , هەڕەشەی برینەوەی ئەندامی سێکسی و درۆکردن لەنەگەڕانەوەی باوك , ئەوەش وادەکات دایك متمانە بدۆڕێنێت , چونکە لای فرۆم وەك دایکەکە سەیری (هانز) ناکرێت , کەمناڵێکی هێندە سادە بێت , تا بڕوای ئەوەی پێ بهێنرێت , کەخوشکە تازە بووەکەیان لەقلەق دەیهێنێت , کەئەوەش شاردنەوەی پرسیاری نێو خێزانە (ئەو مناڵەمان چۆن بوو !؟), کاتێ دایکی هانز رۆڵی فریودەرێك دەگێرێ بۆ دەسخەڕۆکردانی مناڵەکەی , ئەو ساتە دایك ئەو هەیبەتەی ناو دەسەڵاتی خێزان دەدۆڕێنێت ناتوانێ وابکات مناڵەکەی متمانەی پێ بکات , بۆیە هانز چەندە حەز بەوە دەکات لەگەڵ دایکی بێت , هێندەش ترسی لەخەساندن هەیە , بۆیە حەز دەکات ئەگەر لەتوانای بێت ئەشکەنجەی بدات , هەر بەدەسکی ئەو گسکەی کەلەپێشتر دایك وەك هەڕەشە ئاماژەی بۆ دەکرد , ئەوەش مانای وانیە هانز ئارەزووی کوشتنی دایکی بکات , بەڵکو ئارەزوویەکی سادییانەی تێدایە بەرامبەر بەدایك , ئەمەش گوزارشتە لەئارەزوو بوونی باوکییەتی , دڵنیاشە تەنیا

لەڕێگەی مردنی باوکەوە , ئەو دەتوانێ ئەو شوێنە بگرێتەوە , کەچی (فرۆم) ڕەخنە لەدەرئەنجامی ئەو تەداعیە دەگرێت بەلایەوە ئەو کارە ((گوزارشت لەوە ناکات کەڕقی لەباوکیەتی یان حەز بەمەرگی دەکات , نابێ ئەوەمان لەیادبچێت کەیەکێك لەبەڵگە نەویسترین خواستەکانی منالان گەورە بوون و رزگاربوونە لەژێر دەستی گەورەکان و لەوەی کەنەبنە مایەیی پێکەنین و گاڵتە پێکردنیان , هەر لەبەر ئەمەشە کەکچەمناڵەکان حەزیان لەیاری بوو کەشووشەیە و کوڕەمناڵەکانیش خۆیان بەگەورەو باڵق دەزانن))[14] ئەوەش بەو مانایەی ئەو ترسەی فرۆید لەهانز دۆزیەوە , فرۆم ئەو ترسە بەئارەزووی گەورە بوون ناودەبات , ئەوە بەلایەوە ئارەزووی بوونە باوك , نەك ترس بێت لەباوك , هەڵبەت گۆڕینی ئەو دەرەنجامەش بەواتای رەتکردنەوەی ئەو چەمکە نییە , هێندەی گۆڕینی دەرەنجامی چەمکەکەیە , لێرەدا لەگەڵ فرۆم هاوڕا دەبینەوە بەدژی فرۆید , کەئەگەر هانز بەو رادەیە رقی لەباوکی بوایە بەشداری ئەودیالۆگانەی نەدەکرد و بەم چەشنە وەڵامی نەدەدایەوە , بۆیە ئەگەر بۆ چوونەکان چڕبکەینەوە , ئەو دیدگایە بەلای فرۆم لەو ڕەخنەیە دەتوانین کۆی بکەینەوە , سەرەڕای ئەو ئارەزووەی بوونە باوکایەتی (وادێتە بەرچاو , فرۆید کەلەژێر کاریگەری و دەمارگیریی باوك سالاری و باڵادەستی رەگەزی نێردا بوو , بەڵگە کلینیکیەکانی یەکلایەنە لێکدابێتەوە , وەڵامی ئەو شتانەی نەداوەتەوە کەلەگەڵ لێکدانەوەکەی ئەودا ناکۆك بوون)[15] بۆیە ئەگەر (فرۆم) بەمجۆرە سەیری فرۆید بکات , ئەوا (لاکان) خوێندنەوەکانی هێندە دژە فرۆید ناکەونەوە , بەتایبەتی کەئەو دەیەوێ بەرەو فرۆید بگەڕێتەوە , دەیویست فرۆید بەرزبکاتەوە بۆ ئاستێکی تر کەلەدژی مردنی فرۆید وەستا , ئەو پڕۆژەیەی لاکان بۆ دۆلۆز و گوتاری بایەخێکی تایبەتی هەبوو , (گوتاری) پێشتر خوێندکاری (لاکان) بوو , سودێکی زۆری لەمامۆستاکەی وەرگرتبوو , چونکە لاکان کاتێ بۆ فرۆید گەڕایەوە ویستی کۆتایی بەو ڕاڤەکردنانەی پێشوو بێنێت و خوێنەوەیەکی نوێگەرانە بە فرۆید ببەخشێت , بۆ ئەوەی بتوانێ کۆتایی بەو روانینە ئاڵۆزە بێنێت و دیدێکی روونی پێ ببەخشێت بەتایبەت بەچەمکی نەست کەلەناو راڤەکردنەکان شێوێنرا بوون , بەواتای ئەو نەهات گۆڕان لەوچەمکە بکات , هێندەی ئەو چەمکەی بردە نێو چاوگە سەرەکییەکەی , بۆئەوەی بتوانێت پارێزگاری لەداهێنانی فرۆید بکات , بوونی خۆشی لەبەردەم ئەو دەقەدا ئامانجێکی هەبوو , بۆیە (ئەو ئامانجەی کە(لاکان) بۆخۆی دەست نیشانی کرد , بیرکردنەوەی بەردەوام بوو لەبیرکردنەوەی فرۆید))[16] بۆئەوەی بتوانێت لەناو دەقی فرۆید لەئاستی چەپاندن تێبگات , ئەوەش گەڕانەوە بوو بۆ ناو شیکردنەوەی دەروونی , کەئەو گەڕانەوەیەش جۆرێك لەهەڵوەشاندنەوە گەرایی تیابوو , کەدەیویست لەبەرنیادە هەڵوەشێنەرەکانەوە بیرکردنەوە بگەڕێنێتەوە ناودەق , کەهەڵبەت ئەوەش خەونێك بوو کەدەیویست بیهێنێتەدی لەڕێگەی گەڕانەوەی فرۆید , بەواتای پرۆژەی لاکان , پرۆژەی گەڕانەوەی خەونێك بوو , کەشیکردنەوەی دەروونیە , بەڵام ئەو خەونەی لاکان لەلای دۆلۆز گوتاری دەبێتە رەخنە , بەواتای خەون بەشیکردنەوەی دەروونی دەگۆڕن بەڕەخنە لەشیکردنەوەی دەرون , جیاوازی سەرەکی خۆشیان لەگەڵ لاکان دەست نیشان دەکەن , لەسەر ئەو بنەمایەی کەبەلای (لاکان) نەست وەك زمان خوڵقێنراوە , ئەوەش بەرزکردنەوەی ئاستی نەست بوو لەشیکردنەوەی دەروونییەوە بۆ زمانناسی , بردیەوە ناو ئەو ئاستەی کۆمەڵە ئاماژەیەکە سیستمێك رێکیان دەخاتەوە , ئەوەش بەدەر نەبوو لەتێگەیشتنی (سۆسێر) بۆ زمان , بۆیە ئەگەر (فرۆید) دەرەکی بەوە نەکردبێ کەنەست وەك زمان وایە , بەڵام (لاکان) بەدوای ئەو گۆڕانە گەورەیەی سۆسێر لەبواری زانستی زمان هێنایە بوون ئەو حەقیقەتە جەوهەریەی بۆ دەرخستین , ئەوەش بەمەبەستی روانینە لەشێوەی زمانەوە بۆ نەست , کەمەبەستی شوبهاندنی بوونیادەکانیان نییە , بەڵکو پرسیار کردنە لەو بونیادانەی کەهەردوو لایان وەزیفەیەکیان پێ سپێردراوە کەلەبنیاتدا لەیەك دەچن , چەسپاندن لەناو نەستدا , لەشێوەی سانسۆر کردنە لەناو زمان , بەواتای چەسپاندن لەناو نووسین ئامادەیی هەیە , وەك چۆن سانسۆر لەناو نەستدا وێنای خەون دەکات , بۆیە سیستمی رێکخەر هەمان وەزیفەی دەبێت کەلەناو زماندا هەیەتی , سەرباری ئەوەش حەقیقەتێك هەیە ناکرێ فەرامۆش بکرێت , ئەویش ئەوەیە لەبنەڕەتدا پێوەندیەك هەیە لەنێوان (چەپاندن) و (سانسۆر) , کەزات بەهۆی ترێکەوە نهێنی ناوەکی دەچەسپێنێ , ئەو ساتەی جورئەتی ئەوە ناکات بەپرۆسەی زمان بەشداری دیالۆگی نەفیکردن بکات , ئەوەش وادەکات زمان ببێتە هۆیەکی تر بۆ چەپاندن , کەلەو کاتەدا ئەو دووانە ئارەزوو دەکوژن و لەنەستیدا کۆی دەکەنەوە , ئەوەش دەبێتەی هۆی ئەوەی زات لەنا ئاگایدا دەری دەبڕێت , یاخود چەپاندن لەناو خەوندا دەیەوێ ئازادبێت , ئەوکاتەش بڕوای ئەوەی لادروست دەکات کەخەون ئەو ئاماژانەیە کەلەناو وشیاریدا پێی ناگەین , یاخود لەپشت

زەللەی زمان بەبێ ئەوەی مەبەستمان بێت ئاماژەی تر فرێ دەدەین , یان ناتەواویەك لەرستە بەجێ دیلێین , کەپێوەندی بەسانسۆری پێشتر هەیە کەلەبەر ترسێك چەسپاندوومانە , کاتێ لەنامەیەکدا هەڵەیەك لەدەستمان دەردەچێ و بۆ هاوڕێیەك دەنووسین (حەزدەکەم نەتبینم) دوا وشە هەڵەیەك نییە , بەڵکو زیللەیەکی نووسینە و پێوەندی بەحەقیقەتی ئێمە هەیە , کەئەوەیان راستیەکە , لەبنەڕەتدا حەز ناکەین ئەو هاوڕێیە ببینین . بۆیە ئەو خەونەی لاکان بەلای دۆلۆز ئنتیماکردنە بۆ گەورەکردنەوە و ستایشکردن کەهەڵقولاوی چەمکێکی مێژوویە , لەڕوانینی ئەوانەوە (دلۆز و گوتاری) چیدی فرۆید نابێ بەپرۆژەیەك کەخەون بەچەمکە فەلسەفیەکەیەوە ببینین , بەڵکو ئەو چەمکە بردرایە نێو رەخنە , رەخنەو لەنێو گومان و پرسیار , گومان لەنەست و پرسیار لەتوانای دەست نیشان کراوی منالْ , کەتوانای ئەوەی نییە وڕێنەکانی بگۆڕێت بۆ ئاشکراکردنی نهێنی , ئەوەش چەمکێکی فەلسەفی نوێی لەنێو دەقی فرۆید خولْقاند , کەناویان نا (ئەنتی ئۆدیب) , دۆلۆز لەو دەقەدا جگەلەوەی ویستی ئەو دەرەنجامە فەلسەفیەی فرۆید بخاتە نێو رەخنەش چەمکێکی فەلسەفی نوێ بێنێتە بوون , هەولْبدا رەخنە لەهاو سۆزانی (فرۆید و مارکس)یش بگرێت , کەدەیانوویست لەرێگەی ئەو دوو فەیلەسووفەوە فەلسەفە لەناو زاستەکان بەشداری پێبکەن , ئەوەش رەخنەگرتن بوو لەوانەی زۆر بەخێرایی دەیانوویست دەرەنجامی نوێ بۆ ئەو دوو فەیلەسووفە بدۆزنەوە , لەو رەخنەیەش مەبەستی لە(لاکان) نەبوو , هێندەی رەخنەکە (هربرت مارکۆزە) و بەشێکی دیاری (قوتابخانەی فرانکفۆرت) دەگرێتەوە , ئەوەش تەنیا رەخنە نەبوو لەدەقی فەلسەفی , بەڵکو رەخنە گرتن بوو لەو دەستە بژێرەش کەهەولیان دەدا بونێکی تر بۆ ئارەزوو بخولْقێنن , ئەوانەش کەپێکهاتبوون لەسیاسیە ناسراوەکان , بەلای (دۆلۆز)ئیرهابی تیۆرین و لەناو کەسێتی شۆڕشگێڕی ساختەکاری دان , ئەوەش وایدەکرد رەخنەکەی بێ بەرەخنەگرتن لە (کەسایەتی فکری) ئەو کەسایەتیەی فاشیەتی نوێی دەخولْقاند ,کەپێوەندی بەفاشیەتی مێژوویی نییە , بەڵکو فاشیەتێك لەقولایی ناخماندا خۆی حەشارداوە و لەگەلْ رەفتار و خەیالْمان بزاوت دەکات [17]

ئەگەر چی بۆچوونێك هەیە پێی وایە ئەوانە دەستە بژێرێك نین دۆلۆز رەخنەیان ئاراستەدەکات , بەڵکو ئەوانە سێ رەگەزن کەرەخنەکەی دۆلۆز بۆ رووبەڕووبونەوەی هەرسێ رەگەزەکەیە ئەوانیش (سیاسیە ناسراوەکان , تەکنیکارەکانی ئارەزوو , فاشیە تازەکان) بەلام لەدواجاردا ئەو سێ رەگەزە ستراتیژێك هەیە کۆیان دەکاتەوە , کەلەناو (فاشیە تازەکان)دا چەمکی نەست بەدەردەخات , ئەوەش بەو مەبەستەیە کە(ئەنتی ئۆدیب) چەندە چەمکێکی فەلسەفیە , هێندەش رەخنەیە لەو ئایدیا وێرانسازی و ئەنتی هیومانیزمیەی کەئیرهابی تیۆرکارن , لەوەشدا دەگەینە ئەو خالەی کە (دۆلۆز) لەبەرامبەر (فاشیە تازەکان) دەگاتە ئەوەی کە نەست ئەگەر هەر توانایەکیشی هەبێت , ئەوا دیسان لەمنالەوە سەرچاوە ناگرێت , هێندەی ئەو حالەتە لەساتی گەورە بوون دەردەکەوێت , چونکە ئەگەر بەلای فرۆیدەوە (ئەو – id) توانای هەلگرتنی نهێنیەکانی (من – Ego)ی لەخۆگرتووە , ئەوا واخۆی وتەنی (ئەوکاتەی من هەبوو ئەو لەوێدا ئامادەیە) ئەوەش بۆ دۆلۆز بووە بەرەمزێکی دیار بۆ مردنی هەر دوو تەوەری (ئارەزوو دەربڕین) , چونکە دۆلۆز ئەو قسەیەی فرۆید بەوە لێکدەداتەوە , کەوێرانکردنی هەموو ئەو ئارەزوویە کەبەرهەمی هێناوە , وەك چۆن هەموو پێکهاتەکانی ئاخاوتنیش بەهەمان دەرد دەبات [18].

ئەوەش چەندە رەخنەگرتنە لەسێنتەری بڕوای فەلسەفیەکانی فرۆید , هێندەش کۆتایی هێنایە بەو خوێندنەوانەی کەدەیانەوێ داکۆکی لەوبیرە فەلسەفیە بکەن , ئەوەی (لاکان) بەپرۆژەیەکی نوێ بۆ فرۆید خستیە روو , ئەو رەخنەیە بەر لەهەر ئاراستەیەك بەرەو ئەو پرۆژەیە دەچێت , چونکە لاکان نەیتوانی ئەو چەمکە وەك خۆی نەهێڵێتەوە , لێرەوە پرسیارێك کەهاوسۆزانی فرۆید , ئەوانەی بڕوا بەو مردنە ناکەن دەپرسن :

ئەگەر نەست لەناوخەون و لەپشت زەللەی زمان دەرناکەوێت و ئەوە منالْ نییە کەشفی توانا نەستیەکانی دەکرێا , ئەدی نەست چیەو کێ خاوەنی ئەو توانا داهێنەرانەیە !؟ لەو بارەیەوە دۆلۆز دەلْێ :

(نەست ماددەیەکە پێویستی بەدرووستکردنە بۆ ئەوەی بە – الانسیاب –دەست پێبکات , کەئەویش پانتایی سیاسی و کۆمەلایەتیە و پێویستی بەملکەچ بوون هەیە)[19] ئەوەش تەنیا پێوەندی بەچەمکی نەستەوە نییە, بەڵکو بەلای دۆلۆز هەلەیەك هەیە ئەویش بەدحالی بوونی فرۆیدەلە (ئارەزوو) , کەزمان بۆتە هۆکاری سڕینەوەی مرۆڤ , سڕینەوەش بەمانای چاودێری کردن لەسەر جۆری گووتراوەکان , بۆ ئەوەش ئۆدیبی بەوە ناوبرد کەدوورە لەوتێگەیشتنەی فرۆید کەئارەزووی کوشتنی باوك بکات و غەریزە بیگەیەنێ بەدایك , بەڵکو دۆلۆز ئۆدیبی لەوە

دەرکردوو بردیە ناوبیرۆکەیەك , بیرۆکەیەك کەلەبەرژەوەندی ویرانسازیەوە هەڵقولاوە , ئەو پێشنیارییە دۆلۆزییە بۆ ئەوەیە کە فرۆید بەهەڵەلە ئارەزوو گەیشتووە , ئەوە ئارەزوونییە کەباوك دەکوژێت و لەگەڵ دایك دەخەوێت , بەڵکو بیرۆکەیەکە خزمەت بەسڕینەوە و ویرانسازی دەکات , هەڵبەت مەبەست لەدەقی شانۆگەری (ئۆدیپۆس)ی سۆفۆکلیسە , کەدەیەوێ بڵێت ئەو شانۆگەریە هەڵگری ئەو بیرۆکەیە, نەك وەك فرۆید تێی گەیشتووە , کەوابێ با پرسیار لەو هۆکارە بکەین کەفرۆید دەمرێنێ , ئایا ئەو مردنە بەدژی ئەو بڕوا فەلسەفییە ناکەوێتەوە , کەبەلای دۆلۆز بانگەشەکردن بۆ مردنی فەلسەفە بانگەشەیەکی پووچگەرانەیە !؟

ئەوەی فرۆید دەمرێنێ دۆلۆزنییە , بەڵکو نەستە ((ئەگەر ئەنتی ئۆدیب بانگەشەی ئەوەی کردووە کەرەخنەی لەشیکردنەوەی دەروونی گرتووە , ئەوە بەپێی چەمکی نەست وای کردووە , جاچ باش بێت یان خراپ , لەکتێبەکەدا بەدرێژی دیارە , بەڵام کاتێ فەیلەسووفە نوێیەکان مارکس تاوانبار دەکەن , خۆیان هیچ شیکردنەوەیەك بۆ سەرمایە ناخەنە ڕوو , ئەم رەگەزە بەشێوەیەکی سەیر لەنووسینەکانیدا بزرە , ئەوانە هەندێ ئەنجامی کۆمەڵایەتی و سیاسی ستالینیزم رەیسوا دەکەن , وادەزانن کەلەمارکسیزمەوە هاتبن , ئەمانە زۆر لەو کەسانە نزیکن کەهەندی ئەنجامی بێ رەوشتیان دەدایە پاڵ فرۆید , ئەمەش هیچ پێوەندیەکی بەفەلسەفەوە نییە)) [20]

لەو قسەیەدا مەبەستی سەرەکی قسەکردن لەمردنی شیکردنەوەی دەروونی زۆر بەڕوونی خۆ دەنوێنێ , مەسەلەکە تەواو جیاوازە لەو راگەیاندنانەی بانگەشەی مردنی دەق دەکەن , ئەوەی جیاوازی دەخاتە نێوان دۆلۆز و ئەوانیتر ئەوەیە , کەئەوانیتر هەوڵیان داوە حوکمی پێشینە و ئەخلاقی بەسەر (فرۆید)دا بدەن , هەرچی (دۆلۆز)ە لەرێگەی (چەمکی نەست)ەوە هەوڵی خوێندنەوە دەدات , داخستنی دەرگاکانی دیالۆگ دەکاتەوە , بەواتای ئەوە (فرۆید)ی فەیلەسووف نییە کەدەمرێت , ئەوە مردنی ئەو پیاوە نییە کەگۆڕانی فەلسەفی هێنا , بەڵکو مردنی تەئویلی فرۆیدە , کەلەخوێندنەوەی ئەو تەئویلە تیۆر ناتوانێ بنەمایەکی فەلسەفی دابمەزرێنێت , ئەوەش بەشێکە لەناو خوڵقاندنەوەی چەمك , بۆیە ئەنتی ئۆدیب چەمکێکی نوێی فەلسەفییە نەك رەتکردنەوەی , چەمکێك تیایدا چەمکی نەست دەخاتە بەر گومان و ئەو تیۆرەی بووە بەگرێی ئۆدیب تیۆرێکە دەمرێت و ئەو گرێیەش دەبێ بەئەنتی ئۆدیب , کەلەقوڵایی ئەو چەمکەدا ڕوویەکی تری لەخۆگرتووە ئەویش لە(ئەنتی ئۆدیب و مردنی فرۆید) هاوکێشە فەلسەفیەکە دەگۆڕێت بە (ئەنتی فرۆید و مردنی ئۆدیب) .

"4"

فەلسەفەی لای نیتچە خوڵقاندنی چەمك و گەڕانەوەی بەهابوو، چونکە گوتاری فەلسەفی نەیتوانیبوو بەها بگەڕێنێتەوە، بەڵکو مەبەستی ڕێڕەوێکیتر بوو بۆ گۆڕان، ئەوەش لەناو عەقڵەوە دەیویست رەخنە لەعەقڵ بگرێت، بەڵام نیتچە بەرلەوەی رەخنە بگرێت، رەخنەی ئاراستەی عەقلانیەت کرد، رەخنەگرتنی لەعەقلانیەت پێوەندی بەو گوتارە باوە هەبووە کەتوانای بزاوت و گەشەکردنی نەبوو، ئەو گوتارەی دەسەڵاتی لەمرۆڤ دەسەندەوە، بۆیە رەخنەی نیتچە رەخنەگرتنێکە لەسێبەری ئەو عەقڵە، کەهەوڵیداوە مرۆڤ بخاتە شوێنی یەزدان، گەروا نەبێت مرۆڤ ناتوانێ تواناکانی خۆی بخاتەکار، ئەو رەخنەیەش گۆڕانێك بوو لەگوتاری فەلسەفی کە(دۆلۆز) بەبایەخەوە سەیری دەکات و دەیەوی لەخوێندنەوەی بۆ فەلسەفەکەی، بەپرسیاری مۆدێرنەدا بچێتەوەو رۆشنگەری بخاتە نێو روانینێکی رەخنەیی، لەرێگەی پرسیارکردن لەفەلسەفەو رەخنەگرتن لە(کانت).

لەرێگەی پرسیارکردن لەفەلسەفە دەیەوێ ئەو رووبەندەی سەر مانا فرێبدات، کەتێگەیشتنی سەیری بۆ فەلسەفە دروستکردووەو بەئامۆژگاری ناوبراوەو فەیلەسوفیش بووە بەحەکیمێك، بۆیە دۆلۆز دەیەوێ پێمان بڵێ فەیلەسوف لەرێگەی بیرکردنەوە چەمکی نوێمان بۆ دەخوڵقێنێ، ئەوەش فەلسەفە دەکاتە پرۆسەیەك بۆ ئەفراندن، کاتێ فەلسەفە ببێت بەپرۆسەیەك بۆ حاڵەتێکی ئەفرێنەر، ئەوساتە فەیلەسوف لەحەکیمێکەوە بەرەو عاشقێتی دەچێت، ئەوەش گۆڕانی وەزیفەی فەلسەفەیە، بەمانایەکیتر فەلسەفەی نوێ خوڵقاندنی چەمکەو فەیلەسووفیش گەشتیارێکی عاشقە، ئەوەش ئەگەرچی پرسیاری فەلسەفی لەنیتچەوە نەگۆڕی، بەڵکو عاشقی نیتچە بۆ فەلسەفە زیاد لەسنوورێکی دەستنیشانکراوبوو، وانەبێت فەلسەفە لای فەیلەسوفانی یۆنانیش تەنانەت (ئەفلاتون) کەبڕوای بەتێڕامانە نەك چەمك، بەڵام بەهۆی بڕوا نەبوون لەئەفراندنی چەمکەکان وایکردبوو ئەو پرسیارە بەئاقاریتر ببردرێت، بەڵام کاتێ نیتچە دەیەوێ فەیلەسوفەکان بڕوا بەچەمك بێنن، لەوێوە فەلسەفەی نوێ سەرەتایەك بۆ دیدێکی جیاواز دەدۆزێتەوە، هەربۆیە ئەگەر (میشیل فۆکۆ) بڕوای وابوو کەکاتێ پرسیارمان لەبارەی فەلسەفەی نوێ لێبکەن، پێویستە بۆ (کانت) بگەڕێینەوە، بەڵام (دۆلۆز) بڕوای وایە دەبێت بۆ (نیتچە) بگەڕێینەوە نەك (کانت) ئەگەرچی هەردوو فەیلەسووفەکە هەڵگری عەقڵێکی رەخنەیی جیاوازن و دەبنە سەرەتایەك بۆ فەلسەفەی نوێ، هەر کاتێك بۆ فەلسەفەی نوێ بگەڕێینەوە، ئەوا جیاوازی جەوهەری نێوان (دۆلۆز)و (فۆکۆ)مان بۆ دەردەکەوێت،

چونکە ئەگەر فۆکۆ بۆ فەلسەفەی نوێ بگەڕێتەوە بۆ پرسیاری رۆشنگەری لای کانت، ئەو پرسیارەی مۆدێرنە بەسەرەتای دەسپێکی رەخنەیی سەیری دەکات، کەبووە مایەی ئەوەی رەخنە لەو عەقڵە چەقبەستووە بگرێت، بەڵام دۆلۆز سەربارەی ئەوەی وا سەیری (کانت) دەکات کەیەکەم فەیلەسووفە رەخنەی بەڕووە پۆزەتیڤەکەی وەرگرت، هەر ئەو سەیرکردنەشە کەرەخنە بەشێوە سەراپاگیرییەکەی لەوەوە سەیردەکات، کەرەخنەیەکە بێهۆکارنییە، بەواتای کانت تەنیا نیازی رەخنەگرتنی نییە، بەڵکو ئەو دۆخی بیرکردنەوەیە وای لێکردووە رەخنەبگرێت، ئەگەرچی ئەو رەخنەیە مژدەی پرۆژەیەکی مەزنی پێنەبوو، بۆیە (دۆلۆز) بەبڕوایەکی جیاوازەوە سەیری ئەو رەخنەیە دەکات، چونکە (کانت) نەیتوانی بەهاو مانا لەو ئیشکالیەتەی ئامادەگیان هەبوو بیانخاتەڕوو، بۆیە "(کانت) هەڵنەستا بەرەخنەیەکی راستەقینە، لەبەرئەوەی نەیزانی کێشەکەی خۆی بخاتەڕوو بەگوزارشتەکانی بەها(21).

بۆیە ئەوە کانت نەبوو پرۆژەیەکی رەخنەیی مەزنی هێنایە بوون، بەڵکو ئەوە (نیتچە) بوو ئەو کارەی کرد، کەرەخنەی بردە ئاستی حەقیقەت و حەقیقەتی لەو وێنە رەهایە تێکشکاندو (مەعریفە، ئاکارو ئایین)ی خستەبەردەم گومانکردن، چونکە (کانت) دەیویست عەقڵ لەیەك کاتدا رەخنە لەخۆی بگرێت رەخنە لێگیراویش بێت، بۆیە نیتچە بەدژی ئەو ململانێ جیاوازەی کانت وەستایەوەو هەوڵی هەڵوەشاندنەوەی عەقڵیداو رەخنەی لەمیتافیزیکیاتی فەلسەفی گرت(22)، بۆیە ئەوە (نیتچە) بوو توانی بەها بەفەلسەفە ببەخشێت، لێرەوە جیاوازی نێوانیان لەوەدا دەخرێتەڕوو کە(کانت) دەیویست رەخنەبگرێت تا بەفەلسەفەیەکی نوێ بگات، بەڵام (نیتچە) مەبەستی رەخنەگرتن نەبوو هێندەی وەڕسی لەو دۆخە وایکرد روانینەکانی خۆی بخاتەڕوو، ئەگەر لێرەدا پرسیاری رۆشنگەری چییەی کانت بەمەبەستی رزگارکردنی عەقڵ بێت، بەڵام پرسیاری نیتشە لەمردنی ئەو عەقڵ بوو، ئەوەش لای (دۆلۆز) بوونە بە(چەمکی ماناو بەهای فەلسەفە)، نیتچە مانای لەڕێگەی فرەییەوە بردە ئاستی چەمکی فەلسەفی، چونکە لەڕێگەی فرەیی مانا ئیدی (روخسار)ێك نەبوو بەتاکە حەقیقەت، ئەو مانایەی خۆی بەچاوگەی حەقیقەت دەزانی، بەلای نیتچەوە ئاوێنەیەك بوو بەدەست خواوە کەوتە خوارەوەو شکا، ئیدی مانا ئەگەر ئەو (ئاوێنە)یە بێت، ئەوا چەند پارچەیەکی شکاوە، بەمانایەکیتر ئەگەر تاك مانایی (روخساری مانا) بێت، ئەوە نیتچە لەڕێی فرە ماناییەوە (دەمامکەکانی مانا)مان پێدەناسێنێ، کەکۆمەڵە دەمامکێکی بۆ مانا کەتەئویل بەرەو کۆمەڵە ئاستێکی جیاواز دادەبەن و تاکمانایی لەناو فرەمانایی نوقمدەکەن، بەڵام ئەگەر خاوەنی یەك تەئویلەبووین بۆ مانا ئەوا لەو رێگەیەوە دەمانەوێ بێمانایی ببەخشین بەمانا، چونکە ئەو کاتە مانا خاڵی دەکەینەوە لەهەموو کەینوونەیەکی زمانەوانی و گەمەی گۆڕینی دەمامکەکان، بۆیە ئەوە فرە ماناییە تەئویلی جیاواز بۆ دەمکەکان دەکات و حەقیقەت وەك کۆمەڵە مانایەك سەیردەکات. ئەو سەیرکردنەش دابڕاو نییە لەکلتورێکی فەلسەفی، بۆیە لای (دۆلۆز) ماهیەتی دەرخستنی جیهانی هەست پێکراوو جیهانی عەقڵ بۆ (سوکرات) دەگەڕێنێتەوە، چونکە (سوکرات) بوو رۆڵی میتافیزیکی دەرخست، ئەوبوو توانی زەمینەیەکی فەلسەفی بۆ عەقڵ و هەست دەستنیشانبکات، (کانت)یش بوارێکی لەو زەمینەیە دۆزییەوە، بەڵام بەجۆرێك لەحەقیقەتی ناوبرد، (مەعریفە، ئاکارو ئایین) کەگفتوگۆی قووڵی لەسەر نەکرد، بەڵکو ناویبرد بە(بەرژەوەندییە موقەدەسگەراکانی عەقڵ) کەنیتشە بەتەواوی رەخنەی ئاراستەی موقەدەسی ئەو عەقڵە کردو بەحەقیقەتی مردوو سەیری دەکرد، هەڵبەت دەبێت ئەوەش بزانین بەلای (نیتچە)وە مردنی یەزدان بەس نییە بۆئەوەی بە(گۆڕانی بەهاکان) ناویبەرین، چونکە ئاماژەی بەوەدا کەبەلای کەمییەوە پانزە رۆمان نووسراون لەبارەی ئەو مردنەوە، کە لەئاستی جوانکاری بەرزیشدا بوون، بەڵام مەبەستی (نیتچە) دەبێ لەو ئاکارو مەعریفەیە بێت کەدەسەڵاتێکی دەرەکی نییە، بەڵکو دەسەڵاتێکی ناوەنکی مرۆڤە کەدەیسەپێنێتەسەر خۆی، ئەوە یەزدان نەبوو ئاکاری مەسیحی سەپاند، بەڵکو مرۆڤ بوو ئەو کائینەی دەبووە مەسیحی درێژەی بەنەریتێکی ئاکاریداو مەعریفەیەکی سواویان بەحەقیقەت ناودەبرد، بەلای (نیتچە)وە چەندە (هێز) گرنگییەکی ئەوتۆی دەبێت، بوونی (ئیرادە)ش بەهەمان ئاراستە گرنگە، کۆیلە چەندە لەنەبوونی هێز ناتوانێ بەشدار بێت بۆ گۆڕینی بەهاکان، هێندەش پێویستی بەئیرادەیەکی خودییانە هەیە، کەدەبێت خۆی هەڵگری بێت، نەخۆشێك ئەگەر چەندە هێزێکی تەندروستی هەبوایە دەیتوانی بەکارێك هەڵبستێت، بەڵام ئەو کارە بەقەد (هێز) پێوەندی بە(ئیرادە)ی نەخۆشەکەوە هەیە، ئیرادەی هەڵسانەوە لەناو نوێن و هەڵسان بەو کارەی کەمەبەستیەتی پێی هەڵبستێت.

بۆیە رەخنەگرتن تەنیا دیدێکی فەلسەفی نییە بۆ مردنی یەزدان، بەڵکو مردنی مرۆڤیشە، مردنی ئەو عەقڵەیە کەخۆی بەسەرکەوتوو دادەنێت، ئەو مرۆڤەش دەکوژێت و لەشوێنیدا بەدوای مرۆڤێك دەگەڕێت کەسیفاتی سوپەرمانی تێدابێت، ئەو مرۆڤەی مەبەستیەتی مرۆڤێکە بۆئەوەی خۆی لەکۆمەڵگا جیابکاتەوە، دەبێ شێوەی ژیانیشی بگۆڕێت، بەواتای تایبەتمەندێتی ئەو مرۆڤە تەنیا لەوزەدا دەبینێتەوە، کەبۆئەوەی بیربکاتەوەو بتوانێ گۆڕان لەو بیرکردنەوە وەستاوە دروستبکات، پێویستە ببێ بە(ئاژەڵ) یان (یەزدان)، بۆچی دەیەوێ لەیەکێك لەو دوانە بچێت!؟ ئەگەر رووکەشانە سەیری ئەو هەوڵە بۆ لێکچواندنی ئەو مرۆڤە بکەین، دەبێ بەرەخنەیەکی گاڵتەجاڕانە وەریبگرین، بەڵام لەقووڵبوونەوەمان، دەزانین مەبەستی لە(ئاژەڵ) بەواتای دەرکردنی و فڕێدانی عەقڵە لەناو خۆیدا، نابێت گوێ بەو عەقڵە بدات، کەجولەو کردار دەستنیشاندەکات، ئەوەدەبێت لەبەرامبەر ئەو عەقڵەدا ئاژەڵێك بێت، چونکە ژیانی تایبەتی و بیرکردنەوەی جیاوازی خۆی دەژییێت، بڕوابوون بەو مرۆڤەش دەبێت لەبڕوابوونێکی فەلسەفییەوە سەرچاوەی گرتبێ کەخۆی لەشێوەی (یەزدان) ببینێت، یەزدانێك ئەوانیتر لەدواجاردا کڕنوشی بۆ بەرن و تەسلیمی ئیرادەی ئەوبن، ئەوێك لەئەنجامی بیرکردنەوە هێزێکیتر، هێزێکی جیاوازە هێزێك کەگۆڕان دەخولقێنێت، دەبەخشێتە بوون.

ئەو کاتەی لەنهێنی و مەستی ژیان حاڵی بووین، بەواتای توانیومانە بەسەر ئەو فاکتەرانە زاڵ بین کەدەبێ بەربەست لەبەردەم خۆشنودی، ئەوەش قسەکردن نییە لەفاکتەرەکانی ژیان، هێندەی پرسیارکردنە لەخودی ژیان

خۆی، بۆئەو پرسیارەش (نیتچە) جەخت دەکاتەوە سەر (سوکرات)و چۆنیەتی تێگەیشتنی بۆ ژیان، کاتێك لەسەرەمەرگی ژیانی جگە لەنەخۆشیی ئیفلیجی بەشتێکی‌تر ناونەبرد، ئەوەش نەخۆشییەکە لەتوانای فەیلەسووف نییە بەدوای چارەسەر بگەڕێت‌و ببێ بەپزیشکی، بەدڵنیاییەوە ئەوەش مەبەستێکی سەرەکی (دۆلۆز)ە لەفەلسەفە، بۆیە (بەتەنیا مردنی ئەو پزیشکەیە، بەڵام سوکرات شتێ نەبوو تەنیا نەخۆشێك نەبێت بۆ زەمەنێکی درێژ)(23)، نەخۆش دەبێت بەئەنجامی بیرکردنەوەو خولقاندنی پرسیار، بۆیە ئەگەر شێتی بەنەخۆشییەك ناوبەرین، ئەوا نەخۆشی بەلای (نیتچە) ئازارێك نییە لەدەرەوەی جەستەوە بپەڕێتەوە ناویەوە، بەڵکو نەخۆشیی ڤایرۆسێکە لەناو جەستە ئامادەبوونی هەیە، بەڵام هەرگیز نایەوێ بهێنێرتەناو فەلسەفەوە، چونکە نەخۆشیی نابێتە پاڵنەر بۆ ئینتیماکردن بۆ فکر، بەڵکو دەتوانین زۆر بەجیاواز سەیری ئەو مەسەلەیە بکەین، کەهیچ سیستمێك لەتوانایدا نەبێت ئەو دوانە کۆبکاتەوە، ئەگەر بەهۆی دابڕانی لە(لۆسالۆمی) توانی (وەهای وت زەردەشت) بنووسێ سەرباری کاریگەری (شۆپنهاوەر) لەسەر بیرکردنەوەی، ئەوا دەبێت بپرسین پێوەندی لەنێوان (لۆسالۆمی)و (زەردەشت)دا چییە؟ ئایا رەخنەکانی نیتچە لەسەر زمانی زەردەشت ئاراستەی جیهانی دەکات، هیچ پێوەندییەکی بە(لۆسالۆمی)یەوە هەیە!؟

بێگەومان نەخێر، ئازاری نیتچە هەرهێندەیە (لۆسالۆمی) ئامادەنییە مێردی پێبکات‌و لەسەر داوای نیتشە پێوەندی هاوڕێیەتییەکەیان دەپچڕێت، کەهەڵبەت لەو کتێبەی (لۆسالۆمی) ساڵی 1894 لەبارەی نیتچە نووسیویەتی دەریدەخات کەئەو شەیدای نەبووە، هەڵبەت لەو کتێبەکەدا نیتچە لەلوتکەی جوانی فەلسەفی باسدەکرێت، بۆیە ئەو پێوەندیە خاڵیە لەڕەخنەیەکی فەلسەفی قووڵ لەبارەی دنیا، بەپێچەوانەی (زەردەشت) کەرەخنەیەکە ئاراستەی مەسیحیەتی دەکات، بۆیە ئازارو نەخۆشییەکانی بەپاڵنەری فکری ناونابات، بەڵکو دوو حاڵەتی جیاوازن، ئەو ئازارە خودییە دەگۆڕێت بەئازاری فکری، ئازارێك بەبڕوای (دۆلۆز) جۆرە ماسکێکە کەنیتشە بەکاریان دێنێت "تەندروستی ماسکییە کەمە بۆعەبقەریەتی‌و ئازارەکانیش لەهەمان کاتدا ماسکێکی‌ترە بۆ عەبقەریەتی‌و تەندروستی(24)

وەك چۆن لای (سوکرات) دەبینین قسەکردن هەیە نەك نووسین، بەڵام قسەکردن دەبێت بەو ماسکەی فەلسەفە بگات بەدیالۆگێکی ئازاد، کەوابێت ئەگەر (ئەفلاتون) فەلسەفە لە(قسەکردن)ەوە بەرەو (نووسین) دێنێت، ئەوا (نیتچە)ش ماسکەکان لەقسەکردن دەگۆڕێت بۆ کۆمەڵە چەمکێك، چەمك دیدێکی سەراپاگیری نییە، چەندە لەخولقاندنەوە داڕێژەییە، هێندەش توانای رەهابوونی هەیە. بەواتای خۆی لەسەریەکێکیان یەکلایی ناکاتەوە، ئەگەر چەمکی (لەبیرچوون) بەنموونە بهێنێتەوە، ئەو چەمکەی لەدواجار (خود) تووشی نەخۆشیی دەکات، ئەو نەخۆشییەی بووە هۆی بەریەککەوتنی ئازارەکان‌و دەقی مەزنی بەرهەمهێنا، ئەو چەمکە کردارەکانی پێشووی بیردەچێت، بیرچوونیش بەواتای لەیادکردنی دەقە مەزنەکان (یاسبرز) لەو بڕوایەدایە (نیتچە) نموونەیەکی ئەو حاڵەتەیە ئەو "بۆخۆی هەڵەکانی راستدەکردەوە، تاوەکو بیرێکی نوێ دابمەزرێنێت، بێئەوەی بەڕوونی دان بەوەدا بنێت‌و لەحاڵەتی پووکانەوەدا ئەو ئەنجامانەی بیردەچوو کەپێشوو پێی گەیشتبوو(25)، بۆیە ئەو گەیشتبووە دەرەنجامی گەورە، بەڵام چونکە چاوی لەستایشکردن نەبوو، بەڵکو دەیویست رێگایەکی تاریك لەبەردەم مرۆڤدایە رۆشنبکاتەوە.

رۆشنکردنەوەی کەئەو رێگایەش رەخنەگرتن بوو لەمەعریفەو ئاکارو ئایین، ئایین کەبەشێکی دیاری پرۆژەی رەخنەیی نیتچە بوو، چونکە ئەگەر ئایین بۆ ئەوەبێت رزگارمان بکات‌و ببێ بەفریادڕەسی مرۆڤ، خۆشی لەدواجاردا دەبێتەوە قوربانی وەك کاتێ (مەسیح) لەپێناو مرۆڤدا لەخاچ دەدرێت، نیتچە پێیوایە مەسیح قوربانی نییە، بەڵکو لەڕێگەی بڵاوکردنەوەی ئایین سیستمێکی ئاکاری جیاواز دروستدەکات، ئەوەش بە(میتافیزیکیای جەللاد) ناودەبات، بەواتای ئاکاری ئایین دەبێت بەئاکاری جەللادو لەقوربانییەوە هاودژ دەبێتەوە بۆ جەللاد، ئەوەش پێوەندی بەو راستییەوە هەیە کە"ئاکارو ئایین متمانەیەکی تەواو دەکەنەسەر سایکۆلۆژیایەکی هەڵە(26)چونکە ئایین لەڕێگەی یەزدانەوەبوونی لەمرۆڤ سەندۆتەوە، ژیانی داوەتەوە دەست یەزدان، (نیتچە) لەو بڕوایەدایە تەنیا بەسەندنەوەی بوون لەیەزدان‌و بەخشینەوەی بەمرۆڤ توانای رزگاربوونی جیهانمان دەبێت، مرۆڤێك دەبێت فێری زانین بێت، فێربوونی ئەوانەی لەڕێگەی پرسیارەوە رەخنەبخولقێنێت، فێری ئەوەبێت شتەکان ببینێت، بیریان لێبکاتەوە، پرسیاریان لێبکات، قسەی لەبارەیانەوە هەبێت‌و لەبارەی شتەکانەوە بنووسێت، ئەوەش خولقاندنەوەی چەمکە لەناو ژیانەوە، تیۆریزەکردن‌و خولقاندنی پرسیاری فەلسەفییە لەڕابردوویەك، کەبۆ ئەوەی بتوانین خاوەنی فەلسەفەیەکی بەرزو دەقی جیاواز بین، دەقێك کەپرسیاری تازەی بۆ فەلسەفە هەڵگرتبێت دەبێت سەرلەنوێ بەدوای دۆزینەوەی بین لەڕێگەی (بینین، نووسین، پرسیارو ئاخاوتن). بەلای (نیتچە)وە ئەڵمانییەکان خۆیان بەنەتەوەیەکی بیرکەرەوە دەبینن، بەڵام لەئێستادا بیریارێکیان نییە، بەفەلسەفەیەکی نوێیان بگەیەنێت، بۆیە رەخنەگرتنی لەعەقڵ رەخنەگرتن بوو لەفەلسەفە، رەخنەگرتن بوو لە(داروین) کەفەلسەفەکەی وەك دەستکەوتێکی مەزن لەدەرەوەی رەخنە تەماشادەکرا، بۆیە گەر بەلای داروینەوە ململانێیەك هەبێت لەپێناو ژیاندا، ئەوا (نیتچە) ئەو ململانێیە بەململانێ لەسەر دەسەڵات ناودەبات، ململانێیەك بەبەرژەوەندی بەهێزەکان کۆتایی دێت، بۆیە وای دەبینێ (داروین) چەمکی عەقڵی بەتەواوی بیرچۆتەوە.

ئەو دەقە فەلسەفییەی نیتشە خوازیاری بوو کەلەفەلسەفەی ئەڵمانی بوونی نەبوو، دواجار ئەو دەقە تەنیا خۆی هێنایەبوون، ئەوەش ئەو تێگەیشتنە فەلسەفییە کە(دۆلۆز) لەهەموو فەیلەسووفەکانی‌تر لای (نیتچە) هەستی پێدەکات. ئەوەش فەلسەفەی نیتچەی کردووە بەپرۆژەی گەڕانەوەی چەمك‌و بەها کە(کانت) نەیتوانی ئەو کارە بکات، کاتێ (نیتچە) هەڵساوە بەو پرۆژەیە کەتەنیا زەمینەیەك لەئارادا بووە بێئەوەی هەڵوەشاندنەوەو گوتارێکی جیاوازی بنیاتنا، گوتارێك بەدوای خوێندنەوەی (دۆلۆز) نەك تەنیا ماهیەتی ئەو فەیلەسووفەمان بۆ دەردەکەوێت، بەڵکو دەبێت بەدەقە فەلسەفییەکانی تریشدا بچینەوە، چونکە توانی لەو رێگەیەوە گفتوگۆی پرسیاری تازەگەری بکات لای (فۆکۆ)،

ئەوە سەرەڕای ئەوەی هەوڵیدا (فۆکۆ)ش وەك فەیلەسوفێکی جیاواز بخوێنێتەوە کەبەرهەمی رەخنەی نیتچەیە، لەڕێگەی گۆڕینی چەمکی (هێز) بە(دەسەلات)، پرۆژە فۆکۆییەکەشی ناونا (دەسەلات‌و مەعریفە.. دەروازەیەك بۆ خوێندنەوەی فۆکۆ) کەئەوەشیان ئێستا دێینە سەری،ئەویش لەڕێگەی ناوبردنە دولوز ییەکە،کە فۆکۆی بەفەیلەسوفی سەدە ناوبرد.

"5"

دەق بەدوای پرۆسەی خوێندنەوە دەچێتە پرۆژەی تەواوکردن، کەجارێکی‌تر دەست بەنووسینەوەی دەکرێت، تیایدا چەمکە فەلسەفییەکان دەخرێتەڕوو، کەدەق ئیشیپێکردووە، بەوەش خوێندنەوە هەڵدەستێ بەقسەکردن لەپێوەندی دەلالی‌و ئاماژەی زمانەوانی لەنێو نووسیندا، بەتایبەتی کاتێ دەمانەوێ روانینی فەیلەسوف بۆ پرسیاری (فەلسەفە چییە؟) دەربخەین، چونکە ئەوە پرسیارێك نییە بۆ ناسینی فەلسەفە هێندەی گەڕانە بەدوای میتۆد، فەیلەسوف کاتێ ئەو پرسیارە دەکات، مەبەستی جۆری میتۆدە نەك گوتاری فەلسەفی، بێ بوونی میتۆد گوتار بوونی نییە، ئەوە میتۆدە زەمینە بۆ پرسیارو بیرکردنەوە دەخولقێنێت، میتۆدە دەبێ بەو رووبەرە بۆ وەلامدانەوە بۆ پرسیاری فەلسەفە، کەبیرکردنەوە بەدوای میتۆد دەبێ بەتەواوکەری ئەو میکانیزمە بۆ ئیشکردن لەسەر پرسیارەکە، کاتێ توانیمان لەناو میتۆدو ئەگەرەکانی ستراتیژی باسەکە لەدەست نەدەین، ئەوسا لەناو میتۆد لەوەش دەگەین کەبیرکردنەوە پرسیارەکە بەرەو چ ئاراستەیەك دەبات، میتۆد نایەڵێ بیرکردنەوە بچێتە سەر ئاراستەی‌ترەوە، بەڵکو میتۆد وادەکات بگاتە جەوهەری پرسیارەکە، بۆیە میتۆد رۆڵێکی سەرەکی دەبینێ بۆ بیرکردنەوە، نەبوونی هەریەکێکیان خەوشێکی گەورەیە بۆ ئەویتریان، هەردووکیان بەیەکەوە دەتوانن گوتار بەرەو ئاراستەی فەلسەفی بەرن، ئەوەش خوێندنەوەیە بۆ ئەو سیستمە دەلالیەی دەق ئاشکرا دەکات، بۆیە (فۆکۆ) چەندە وەك فەیلەسوفێك روانینی نوێی بەمێژوو بەخشی، هێندەش خوێندنەوە قووڵەکەی (دۆلۆز) بوو چەمکە فەلسەفییەکانی دەرخست، ئەوەبوو (دەسەلات/ مەعریفە)ی وەك دوو چەمکی فۆکۆیی دەرخست، کەمیکانیزمی گوتارە فەلسەفییەکەیەتی، گوتارێك ئەو لەچەمکەکانی نەدەدوا، هێندەی فکرەکانی دەخستەکارو ئیشی پێدەکردن، بەلام ئەوە (دۆلۆز) بوو تیۆریزەی ئەو چەمکانەی دەکردو فەلسەفەکەی هێنایە ناو دواندنی فەلسەفی‌و رەخنەیی، بەوەی فۆکۆ هەوڵیداوە مەعریفە لەڕێگەی ئەرکیۆلۆژیاوە بخاتەوە نێو پرۆسەی خوێندنەوەیەکی جیاواز، کەسڵ لەهیچ دەرەنجامێك نەکاتەوە، بەڵکو پرسیاری نوێ لەناو ئەو بەڵگەنامە مێژووییانە کەشف بکات، ئەو کارەش بووە مایەی ئەوەی زۆرێك بیخەنە ژێر رەخنەو تەنانەت چەندین تۆمەتیشیان دایە پاڵییەوە، سەیرترینیشیان ئەوەبوو کتێبە ناوازەکەی (وشەکان‌و شتەکان) بەکتێبەکەی هیتلەر شوبهێنرا، ئەوەی توانی کۆتایی بەو تۆمەت‌و سەرزەنشت کردنانە بێنێت‌و رەخنەکانی بگوازێتەوە ناو چەمك‌و دەلالەتەکانی دەق (دۆلۆز) بوو، دوای نووسینی پرۆژە رەخنەییەکەی جەختی لەسەر ئەوەکردەوە دەبێ فۆکۆ دەیالۆگی بەردەوامی لەسەر بکرێت، ئەو سەرنجەش بووەمایەی ئەوەی کەسانێکی بەرچاو وتارو کتێبی لەبارەوە بنووسن.

جیاوازی فۆکۆ لەگەڵ فەیلەسوفەکانی‌تر لەوەدا دەردەکەوێت، ئەوان ویستویانە بۆ قسەکردن لەمۆدێرنە لەسەردەمەکەی خۆیان دەست پێبکەن، لەساتەوەختی کەتیایدا بیردەکەنەوەو دەنووسن، هەرچی (فۆکۆ)یە بۆ قسەکردن لەمۆدێرنە پشت بەڕاڤەکردنە کلاسیکییەکان دەبەستێت، یاخود بەرەو رابردوو دەگەڕێتەوە (مێژووی شێتی لەسەردەمی کلاسیکدا)و (چاودێرو سزا) دوو نمونەی دیاری کارکردنیەتی، ئەگەرچی ئەو پشت بەستنەی بەڕابردوو بووە مایەی نارەزایی زۆرکەس، بەلام دواتر لەکتێبی (ئەرکیۆلۆژیای مەعریفە) بەقووڵی لەو چەمکە مێژووییە نزیکمان دەکاتەوە، فۆکۆ بۆ بەرهەمهێنانەوەی مەعریفە مێژووی وەك ئەو کایە سەربەخۆیە سەیردەکرد، رستەکان لەبڕی ئەوەی بەڕابردوویەك ئاشنامان بکەن، ئەو رابردووەی بەچەندەها بەشی جیاوازو لێکترازاو دەبینی، هەر رستەیەك تەواوکەری رستەکەی‌تر نییە، بەڵکو ئەو رستەیە لەتوانایدایە ئەویدی بەدرۆبخاتەوەو سەرلەنوێ هەوڵی نووسینەوەی رستەی پێشوو بدات، مەبەست لەو کارە فرە تەئویل بەخشین بوو بەمێژوو، بۆئەوەی مێژوو وەك کایەیەکی وەستاو سەیرنەکرێت، بەڵکو بینینمان بۆ مێژوو زەوییەکی نەکێڵدراوبێت، فۆکۆ لەبەردەم مێژوو خۆی لەناو زەمینەیەك دەدۆزییەوە، کەئەوە فەیلەسوفە دەتوانێ فرمان بەو زەمینەیە بکات‌و مانای پێ ببەخشێت، نەوەکو زەمینە مێژووییەکە فرمان بەفەیلەسوف بکات، چونکە ئەو کاتە ملکەچی مەعریفەیەکی کۆن دەبین، فۆکۆ بەو کارەی واسەیری مەعریفەی مێژوویی دەکرد، کەژێرخانێکە بۆ دەستکەوتنی مەعریفە، چونکە مەعریفەی مێژوویی مەعریفەیەکی ناوازە نەبوو، تاوەکو پێویستی بەبوونی نوێ نەبێت، کاتێ لەسەر بەڵگەنامەکەی (بییر ریڤێر) کاری کرد، گەڕانەوەی تاوانباری نەبوو بۆ کەسێك کەتاوانی کوشتنی (دایك، خوشك‌و برا)کەی خۆی ئەنجامداوە، بەڵکو ئەو بەڵگەنامەیە دەروازە بوو بۆ قسەکردنی لەمێژووی تاوان‌و ئەو هۆکارانەی کەلەپشت کوشتن خۆیان حەشارداوە، ئەو خوێندنەوە ئەرکیۆلۆژییە بوو بۆ مێژوو وایکرد دۆلۆز ئیشکردنی فۆکۆ بەوە ناونەبات، کەلەناو مێژوو مەعریفە بەرهەم بێنێت، بەڵکو مەعریفەی مێژوویی مەعریفەیەکی گومانایە مەعریفەکە مێژووی گوتار تیایدا نادیارە، فۆکۆ مێژووی گوتاری بۆ قۆناغێکی نوێ هێنا، لەڕێگەی ئەوەی دەستەواژە خاوەن بابەتێکی سەربەخۆیەو هەڵگری گوتاری تایبەتی خۆیەتی، گوتارێك دەستەواژە ئاماژەی فەلسەفی دەدات بەدەستەوە، کاتێ دەستەواژە توانیی ئاماژەی فەلسەفیمان پێببەخشێت، ئەوکات فەلسەفەش بەو چالاکییە عەقڵییە ناودەبەین، کەلەبزاوتێکی بەردەوامدا بۆ مانای نادیار، ئەوەش ئەرکیۆلۆژیا دەکات بەچەمکێك کەلەمانا فەرهەنگییەکەی بەتاڵ دەکرێتەوەو (فۆکۆ) بارگاوی دەکاتەوە بەمانای نوێ لەخولقاندنەوەیەکی جیاوازەوە بۆ چەمکی فەلسەفی، کەوابێت (داهێنانی عەقڵی مرۆیی، سەرەتاکانی هەرچۆنێك بێت، دەبێ توێژینەوەی مێژوویی بۆ بکرێت نەك دەروونی)[27].

دەستەواژە کاتێ توانای تەئویلکردنی هەیە، پێوەندی بەئامادەنەبوونی شوناسەوە هەیە، چونکە شوناسێکی نییە تاوەکو تەئویل نەکرێت، لێرەوە فۆکۆ، دەیەوێ شوناس بەدەستەواژەکان ببەخشێت، ئەوە تەئویلە شوناسیان پێدەدات، نەك چەقبەستن لەناو مانا وەستاوەکانی رابردوو، بۆیە ئەوە دەستەواژەکانن لەناو بەڵگەنامەکان توانای هەڵکۆڵینی ئەو مەعریفەییەیان هەیە، نەك سەیرکردنەوەی گرفتو رستەکان، بۆیە فۆکۆ لەکارکردنی لەسەر بەڵگەنامەکان دەستبەرداری دوو بنەمای سەرەکی مێژوونووسان بووە، بۆ ئەوەش (وازی هێنا لەزنجیرەی ئاسۆیی بۆ کێشەکان، کەبەجۆرێك بەرەو رێکخستنەوەیەکی دەبرد کەوای لێبکات بەدوای یەکتردا بێن، هەروەها بۆ زنجیرە ستونییەکان لەرستەدا، وایدەکرد هەموو رستەیەك، وەك ئەوە وابێت وەڵام بێت بۆ ئەویتر)[28].

کاتێ (مەعریفە) وەك چەمکێکی سەرەکی کارکردن وەربگرین، دەبێ ئەوەشمان لەیاد نەچێت، ئەو چەمکەش لەناو خۆیدا هەڵگری چەمکێکیترە کە(دەسەڵات)ە، فۆکۆ وتەنی مەعریفە دەسەڵات بەرهەم دێنێت، لای فۆکۆ قسەکردن لەسەر دەسەڵات تەنیا دژی ئەو چەمکە بۆرژوازییە نییە, بەڵکو دژی ئەو چەمکە مارکسییەشە کەبۆ دەسەڵات وێنای دەکات[29].

لای ئەو دەسەڵات لەناو دامەزراوە مەعریفیو پەروەردەییەکان بوونی هەیە: (ماڵ، نەخۆشخانە، دەوڵەت، کارگە، خوێندنگاو زیندان) هەریەك لەو دامەزراوانە مومارەسەی دەسەڵات دەکەن، ئەو جۆرە دەسەڵاتە فۆکۆییە لەئەنجامی خوێندنەوەیەتی بۆ چەمکی (هێز)ی نیتشە، ئەو چەمکەی گۆڕیوە بەدەسەڵات، ئەوەش لەسەر ئەو تێگەیشتنە قووڵە وەستاوە، کەونبوونی پێوەندییەکانی هێز زەمینە بۆ دەرکەوتنی مەعریفە دەخوڵقێنێت، دەرکەوتنی مەعریفەش دەرکەوتنی جۆرێکیدیکەی دەسەڵاتە، دەسەڵاتێك لەنێو دامەزراوەکان پیادەدەکرێت، ئەویش دەسەڵاتی زمانە، دەسەڵاتێك لەتوانای گوتراو بەرهەم دێت کەشوێنی دەسەڵات دەگرێتەوە، ئەوەش مەعریفە دەکات بەخاوەن دەسەڵات، بوونی ئەو دەسەڵاتەش مادییانەیە، چونکە زمان بونێکی مادییە، ئەوەش جیاوازبوونی شێوەی مەعریفەیە لەدەسەڵات، بۆیە (فۆکۆ) دەسەڵاتی بەجۆرە هێزێکی نەبینراو ناوبرد، هێزێك لەناو مەعریفەدا مومارەسەی دەسەڵات دەکات، لەناو زماندا بوونی هەیە، ئەوەشی ناونا (میکرۆفیزیای دەسەڵات).

دەسەڵات کرۆکی نییە کەخۆی بخاتەڕوو، بەڵکو لەناو پێوەندی بەدواداچووەکاندایە، کەکۆمەڵە پێوەندییەکی هێزە، بەواتای ئەوە پۆلیسێك نییە مومارەسەی دەسەڵاتی پۆلیس دەکات، بەڵکو جۆری جل‌وبەرگەکەیەتی پێوەندی خۆی دەکات بەپێوەندی دەسەڵات، پێوەندییەك سەرباز لەڕێگەی (خودە)کەی سەرییەوە هێزو دەسەڵات دەردەخات، نەك بوونی ئەو لەناو سوپایەکدا، بەڵکو لەوێوە کەپێوەندییەکانی دەسەڵات بەخۆی دەبەخشێت، چەپاندنی سێکسی لەڕێگەی هێزێکی تۆقێنەرەوە پیادەناکرێت، بەڵکو زمان دەبێتە ئەو دەسەڵاتەی کەدەیچەپێنێ، وەك کاتێ دوو دەوڵەت بەنموونە دێنینەوە (دەوڵەتێکی تۆتالیتار)و (دەوڵەتێکی یاسایی) لەجەوهەردا هەڵگری یەك شێوە دەسەڵاتنو جیاوازیان لەبەڕێوەبردن نییە، هێندە نەبێ ئەویتر لەژێر ناوی یاسا مومارەسەی دەسەڵات دەکات، بەوەش دەسەڵات چەمکێکیتری پێدەدەرێت، تەنانەت لای مەعریفەش شێوەکەی گۆڕدراوە، لێرەدا گەر سەیری (زیندانو نەخۆشخانە) بکەین، وەك دوو (دامەزراو–شوێن) کەدەسەڵات بەرهەمدێنن، دەسەڵاتێك کەلەو رووبەرە جوگرافییە، خودە تیا ئاخنراوەکانی تیادەبینین، (نەخۆشو گوناهبار) دوو تاوانن، ئەوان لەئێمە جیادەکەنەوە، لەو شوێنەدا دەتوانین بیانبینین، ئەوان لەجیهانی ئێمە جیادەکرێنەوە، بۆئەوەی نەپەڕنەوە ناوئێمە، بۆیە ئەوەی زۆر بەتوندی مایەی رەخنەلێگرتنی (فۆکۆ)یە، ئەگەر گوڵەکان لەکۆمەڵگە جیادەکرانەوە، لەبەر مەترسی تووشبوون، بەڵام خۆ شێتی نەخۆشییەك نییە تا مەترسی ئەوەی لێبکرێت کەتووشمان بێت، بۆیە کاتێ مۆدێرنە بەگوناهبار سەیردەکات نەك شێتی، هۆیەکەی ئەوەیە مۆدێرنە ویستوویەتی عەقڵو شێتی لەیەکتری جیابکاتەوە، ئەوەش هۆکارێکیتر بوو وایکرد، کەدەسەڵات بەپەیوەندی هێز ناوببات، چونکە دەسەڵات بەلایەوە نەشێوەی دەوڵەت دەگرێتە خۆیو نەشێوەی پێوەندییەکانە، چونکە دەسەڵات کاتێ دەبێتە بەرهەمی پێوەندییەکانی هێز، مەبەست لەتاکە هێزێك نییە، بەڵکو هێز پێوەندی بەهێزەکانی ترەوە هەیە، پێوەندی بوون بەهێزەکانیتر دەسەڵات دەخوڵقێنن، بۆیە ئەوە جۆری پێوەندییەکان نین دەسەڵات دەخوڵقێنن، بەڵکو پێوەندی هێزەکانە، ئەو دامەزراوانەی ئاماژەمان پێدان بۆ دەسەڵات نموونەی دیاری ئەو دەسەڵاتەن، بۆیە پرسیاری (دەسەڵات چییە!؟) پرسیارێکە بۆ نزیکبوونەوەو لێحاڵیبوون نییە بۆ ئەو وێنە تۆقێنەرو توندوتیژەی کەبۆ دەسەڵات هەمانە، بەڵکو دەسەڵات براکسیسە لەناو کایەکان، لای فۆکۆ (نەخۆشخانە، کارگەو خوێندنگا) هەر لەشێوەی (زیندان) دەچن، چونکە پێوەندییەکانی هێز لەهەریەك لەو دامەزراوانە بەهەمان سیستمی جوڵە بەڕێوەدەچێت، بۆیە (بەڕێوەبەری خوێندنگا)و (بەڕێوەبەری زیندان) وەك یەك مومارەسەی دەسەڵات دەکەن، پێوەندی بەڕێوەبەر بەشوێن، دواتر بەخوێندکاران یان زیندانییەکان یەك شێوە پێوەندی هێزن کەدەسەڵات بەرهەم دێنێت، کەوابێ بابپرسین (چۆن سەیری دەسەڵات بکەین!؟) سەیرکردنمان بۆ دەسەڵات لەڕێگەی دامەزراوەکانیەتی نەك لەڕێگەی شێوەی دەسەڵات، بۆیە سەیرکردنمان بۆ دەسەڵات کۆمەڵە پێوەندییەکە دەوڵەت گریمانەی دەکات، وەك چۆن ئەو پێوەندییانەی هێز لەناو دامەزراوەکان دەسەڵات وەدەست دێنن، تەنیا بوونی شوێنەکە نییە بۆ دەسەڵات، بەڵکو هێزی هەریەك لە(زمان، کارو ژیان)ە، لەدەرەوەی مرۆڤ مێژووی خۆیان وەدەست دێنن، دواتر مرۆڤ ئەو مێژووە دەخاتە ژێر رکێفی خۆیەوە، بەوەش خود دەبێ بەتەئویلکارێك کەمێژووی ئەوسێ هێزە بۆ خۆی تەئویل دەکات، بۆیە پرۆسەی تەئویل لای خود، پرۆسەیەکە چەندە هرمنیۆتیکای هێزە، هێندەش تەئویل جیاوازی فۆکۆ لە(هایدگەرو میرلۆپۆنتی) دەستنیشان دەکات, دژی ئەو دیدگا فەلسەفییەی (هایدگەر) وەستایەوە، کەیۆنانییەکان لەڕێگەی داستانە مێژووییەکان بوونیان ئاشکراکردبێت، فۆکۆ رەخنە لەو

بۆچوونه دەگرێت، نەك هەر وانییە شتێكیان بۆ بوون ئاشكرا نەكردووە، بەڵكو واسەیری دەكرد كەیۆنانییەكان نەیانتوانیوە ساكارترین كرانەوە لەناو داستانە مێژووییەكان بكەنەوە، رەخنەی لەو بڕوایەی (میرلۆپۆنتی) گرت لەبارەی (دیدگا/ ئاخاوتن)، بەوەی خود هیچ پێوەندییەكی هەبێت لەنێوانیان، ئەو گۆڕانكارییەی لەو نێوەندەشدا كردی ئەوەبوو (كاتێ فینۆمینۆلۆژیای سەراوژێر كرد بۆ ئەبستمۆلۆژیا، بەڵام مرۆڤ ئەو شتە نابینێ كەقسەی لەبارەوە دەكات و قسەش لەوەناكات كەدەیبینێت)[30].

دۆلۆز سەبارەت بەپرسیاری فۆكۆ لەبارەی (خود)ەوە، ئەو پرسیارەی لەسەر تواناو ئیرادەی خود قسەدەكات، پرسیارێكە دەیگەڕێنێتەوە، بۆ پرسیاری (كانت)، پرسیاری خۆناسین (ئێمە كێین لەو ساتەوەختە لەمێژوودا؟!) ئەو پرسیارەش لای فۆكۆ سێ رەهەندی ئەنتۆلۆژی دەخوڵقێنن ئەوانیش دواجار دەبنەوە چەمكی سەرەكی فەلسەفەكەی (دەسەڵات، مەعریفەو خود)، بۆئەوەی ئەو وەك فەیلەسوفێك بتوانێ وەڵام بەو پرسیارانە بداتەوە، كەلەبارەی ئەو وەك كائینێكی فەلسەفی رووبەڕووی دەبێتەوە پرسیاری (دەتوانم چی بكەم؟ چی ئەزانم؟ چیم پێدەكرێ) ئەو پرسیارەی فۆكۆ لەناو رەهەندە ئەنتۆلۆژییەكان دەیەوێ بیركردنەوە بیگەیەنێت بەمانا شاراوەكان.

گەیشتن بەو رووبەرە شاراوەیە بەرەنجامی بیركردنەوەیە (مانای گشتی بۆ وشەی بیركردنەوە رێكخستنی ئاژاوە فكرییەكانمان و ئەزموونەكانمانە)[31].

بەواتای بیركردنەوە لەناو ئاژاوەی فكری و ئەزموونیدا دەژی، بۆیە پێویستی بەرێكخەر هەیە، لەنێوان خودو شتەكان، بەهەمان مانا كاتێ ئەركیۆلۆژیا دەیەوێ (مەعریفەی نەستی) بەزانستە مرۆییەكان ببەخشێت، ئەوەش بۆخۆی رەخنەیە لەو زانستە، خوڵقاندنی زمانێكی نوێیە، مەعریفە لەزمانێكی ئاشكرا دەگوێزێ، بۆ زمانێكی نائاشكرا، بۆیە مەعریفەی نوێ (نەستی) دەبێ بەزمانی نەستی، ئەوەش خۆنزیككردنەوە نییە لەمەعریفە، هێندەی هەوڵێكی پراكتیكیانەی میتۆدییە لەبواری مەعریفەدا، پیاچوونەوەیە بەپرسیاری فەلسەفە، بەلای (فۆكۆ)وە فەلسەفە چیتر بەو جۆرە پێناس ناكرێت كە(سارتەر)و (میرلۆپۆنتی) دەیانویست ماناكانی (ژیان، ئازادی، مردن، سێكس و بوون) بكەن بەپرسیاری سەرەكی، بەڵكو پێویستە فەلسەفە لەناو بواری مێژوو بەشێوەیەكی گشتی دەربكەوێت و (ئەفسانە)و (مێژووی ئایینەكان) بەشێوەیەكی تایبەت بایەخ پێبدات.

مەبەستی لەمێژوو دەستكەوتنی مەعریفەیە لەچەشنی (مەعریفەی نەستی) كەپێشتر نەبینراوە، تیایدا قۆناغێك خاوەنی یەك گوتاری فەلسەفی و تاكە فەیلەسوفێك نەبێت، بەڵكو مەبەستی دەسكەوتنی نەزانراوە، دیدێكی فەلسەفی بەخشینە بەو مەعریفەیە، بۆیە كاتێ (كوشتنی مرۆڤ) وەك پێشنیازێكی فەلسەفی دەخاتەناو پرۆژەكەی، بەپێچەوانەی نیتشە كە(كوشتنی یەزدان)ی خستەڕوو، دیارە (فۆكۆ) بەو پرۆسەی كوشتنە، مەبەستی گەڕانەوەی دادوەری نەبوو، بەو ناوەی بكوژی یەزدان كەمرۆڤە بیكوژێت، بەڵكو فۆكۆ ئەو سەرنجە رەخنەیە بەوە ناودەبات (زانستە مرۆییەكان لەئێستادا لەئاسۆیەك بڵاودەبنەوە كەنەزعەی مرۆیی دانەخراوە یاخود دەست نیشان كراوبێت، مرۆڤ لەفەلسەفەدا ون دەبێت، نەك وەك بابەتێك بۆ مەعریفە، بەڵكو وەك خودێك كەچێژ وەردەگرێ لەئازادی و بوون، لەو كاتەشدا مرۆڤ وەك خودێكی بكەر، خودێكی بكەر بۆ وشیاری و سەربەستی خۆی، ئەو لەقووڵایی وێنەیەكی بەرزی هەڵواسراوە بۆ یەزدان، بۆیە مرۆڤی سەدەی نۆزدە، یەزدان لەمرۆییەتی بەرجەستە ببوو)[32].

لەو قسەیەی (فۆكۆ) دەگەینە دوو ئەنجام، یەكیان ئەوەیە كەكاتێ (نیتشە) مردنی یەزدانی راگەیاند وتی مرۆڤەكان كوشتیان، مەبەستی لەكوشتنی مرۆڤی سەدەی نوزدە خۆی بوو، چونكە مرۆڤێك بوو، وێنەی یەزدانی لەناو بەرجەستە ببوو، ئەوەش (كوشتنی مرۆڤ) لەلای (فۆكۆ) لەبری ئەوەی بیكات بەدژی، دەبێ بەدرێژەی ئەو كوشتنە.

ئەنجامی دووەمیش پێیبگەین ئیشكالیەتی (فۆكۆ)یە لەگەڵ فەلسەفە، كاتێ لەو بڕوایەدایە مرۆڤ لەناو فەلسەفە ون دەبێت، بۆیە نەیدەویست خۆی وەك فەیلەسوفێك بناسرێ، بەڵكو وەك مێژوونووسێك، مێژوونووسێك بەدوای مەعریفەی نەستییەوەیە، تەنانەت كاتێ قسە لە(خود)یش دەكات، بۆ رابردوویەكی دوورتر دەگەڕێتەوە، لێرەدا پێویستە ئاماژە بەوە بدەین، كە(دۆلۆز) لەڕوانینی بۆ خود لای فۆكۆ (دیكارت) فەرامۆشدەكات، ئەو فەرامۆشكردنە دەكرێ بۆ ئەوە بگەڕێتەوە، فۆكۆ زیاتر لە(هایدگەر)و (میرلۆپۆنتی) رەخنەی گرتووە، بۆیە دۆلۆز ئەوە بەهەند وەرناگرێت خود لای هایدگەر لەكۆژیتۆ ناسراوەكەی (دیكارت) وەردەگیرێت، لەوێوە دۆلۆز لەتەئویلی (فۆكۆ)و جیاوازبوون لەهایدگەر سەیریدەكات، نەك بۆ كوژیتۆكەی دیكارت.

(فۆكۆ) گریمانەیەك دەخوڵقێنێ بۆ تەئویل (من هەڵەدەكەم، كەواتە من هەم) خود دەخاتە نێو گریمانی هەڵەكردنەوە، بەوەی ئەلەوێ لەئەنتۆلۆژیای خود دڵنیادەبین كاتێ هەڵەدەكات، نەك بیربكاتەوە، بۆیە ئەگەر ئەركیۆلۆژیای مێژوو بەبەرهەمی بیركردنەوە بناسین دواجار دەكرێ تەئویلی فۆكۆ بێت بۆ مێژوو، بۆیە (بیركردنەوە)ی دیكارت دەگۆڕێ بە(هەڵەكردن)، بەمانای (بیركردنەوەی خود) دەباتەنێو (هەڵەكردنی خود)، بۆیە فەرامۆشكردنی لای (دۆلۆز) ئەو زەمینە فەلسەفییە دەسڕێتەوە كەفۆكۆ (دیكارت) بەزەمینەی فەلسەفی دەبینێت، وەك چۆن لای (هیگڵ) دەبێ بەشوێنی (مەعریفە، خود، ئاكار) بەواتای پرسیاری هیگڵ لەهەریەك لەوسێ چەمكە، بەرەنجامی خوێندنەوەیەتی بۆ دیكارت، لای (نیتشە) تەواو ئەو چەمكە گۆڕانی بەسەرداێت، كەدەبێ بەدوای خودێكی سوپەرمانی بگەڕێت، خودێك بێت تواناكانی خۆی بخاتەگەڕ بۆ دەرخستنی بوونی، بەواتای نیتشە بەدوای كەسایەتییەكی جیاواز دەگەڕێت، نەهات خود لەمردنی یەزدان وریابكاتەوە، بەڵكو لەدوای ئەو مردنەوە دەیەوێ خەونی گۆڕان دروستبكات.

لای نیتشە مرۆڤ دوای ئەوەی یەزدانی کوشت، تواناکانی خۆشی دۆڕاند، بەواتای بەو کوشتنە تواناکانی لەدەست دەرچوو، دەبێ بەدوای وزەیەکی ئەفسوناوی بگەڕێت، کەناوی سوپەرمانی لێدەنێت، بەواتای نیتشە بڕوای وانییە بیرکردنەوە بتوانێ بوون بسەلمێنێ تەنیا ئەو کاتەی بەدوای خودێکیتر گەڕا, بۆیە لەو بڕوایەدا بوو (دیکارت هەڵخەڵەتێنرا بوو بۆ مرۆڤی خۆرئاوایی)[33]، بەڵام ئەو ڕەخنەیە بەدوای ئەو ڕاستییە سەیرەدەکات، کە(دیکارت) شوێنو پایەیەکی بەرزی لەناو مۆدێرنەدا هەیە، دواتر هایدگەر لەناو (وێنەی دیکارتی) خود بەدەسپێك بۆ کرانەوەو ڕزگاربوون ناودەبات، بۆیە کاتێ (فۆکۆ) ڕەخنەی لێدەگرێت، ئەو ڕەخنە گرتنە بەتەنیا ئاراستەی ئەوی ناکات، بەڵکو گفتوگۆ دەخاتە ناو ئەو فەزایەی کەبیرکردنەوە دەکاتە زەمینەیەك بۆ فەلسەفە، بەواتای نایەوێت بەتەنیا قسە لەبۆچوونی (هایدگەر)و (میرلۆپۆنتی) بکات، بەڵام دۆلۆز ئەو کارەی فۆکۆ وادەردەخات کەڕەخنەیە لەو دوانە، نەوەکو گفتوگۆیەکی فەلسەفی ڕەخنەیی بێت، کەلە(دیکارت)ەوە دەستپێدەکات.

بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دۆلۆز توانی دەرگایەك بکاتەوە لەسەر دەقی فۆکۆ کەلەو کرانەوەیە دیالۆگی فەلسەفی لەسەر ئەو فەیلەسوفە دەستپێبکات، بۆیە ئەگەر ڕۆژگارێك فۆکۆ (دۆلۆز)ی بەوە ناوبرد کەئەو سەردەمە جێپەنجەی ئەوی بەسەرەوەیە، ئەوا (دۆلۆز چەند ڕۆژێك بەر لەبڵاوبوونەوەی کتێبەکەی، لەدیمانەیەکدا وتی: بەلای منەوە فۆکۆ مەزنترین فەیلەسوفی هاوچەرخە)[34]، مەبەستی دۆلۆز دانەوەی قەرزێك نەبوو، بەڵکو لەئەنجامی خوێندنەوەو تێگەیشتن لەدەقەکانی گەیشتبووە ئەو بڕوایەی سەدەی بیستەم فەیلەسوفێکی تیانییە لەفۆکۆ مەزنتر بێت، بۆیە ناوی برد بەفەیلەسوفی سەدە.

"6"

تائەو شوێنەی دەگەینە ئاستێك کە توانای پەڕینەوە بۆ ناو دەق درك پێ بکەین، ئەوا پرسیاری چیەتی فەلسەفە لای دۆلۆز، پرسیارێکە ناتوانین ڕووی شاراوەی نێو زمانی تیا ببینین، بەڵام کاتێ ئەو پرسیارە ئیدی تەنیا وەك پرسیارێکی گشتی ئاراستە ناکرێت، بەڵکو ڕووبەڕووی دەقێك دەکرێتەوە، ئیدی پرسیار دەبێ بەشوێنگەیەك بۆ ڕەخنەگرتن، ڕەخنە دەستنیشانی ئەو چەمکە گشتیانە دەکات، کەتوانی زمانی فەلسەفی دەردەخات، ئەوەش زمانێکە بۆ خوڵقاندنی جیاوازیی زەمەنیو جیاوازیی دەق، کەفەیلەسوف تیایدا دەبێ بەبەرهەمهێنەری دەقێکی نوێ، دەقێکی جیاواز کەمانا نەخوێنراوەکانی تیا دەخوێنرێتەوە، کاتێك ئەو جیاوازیە بۆ خوێندنەوە بگوازرێتەوە بۆ نێو دەقێك کەلەبنەڕەتدا هەڵگری خاسیەتی لەیەکچوو نەبێت، ئەوا ئەو ساتە بەرلەوەی پرسیار لەچیەتی فەلسەفە بکرێت، دەبێ پرسیار ئاراستەی جیاوازی بکەین، چونکە ئەگەر فەلسەفە خوڵقاندنەوەی چەمك بێت، ئەوا چەمك لەنێوان کۆمەڵە پەیوەندیەکی جیاواز سەر هەڵدەدات، بۆیە جیاوازیی فرەدەنگیەکە لەناو چەمك، کەچەمکەکان لەناو تاکە سیستمێك کۆ ناکاتەوە، بەڵکو هەر چەمکێك خاوەنی سیستمێکی سەربەخۆیەو پارێزگاری لێدەکات، هەر کاتێك ویستی بەشداریی لەسیستمی چەمکێکی تر بکات، ئەو کات تایبەتمەندێتی خۆی لەدەست دەدات، بەڵام بەدڵنیاییەوە ئەوە نابێتە دەروازەیەك بۆ ئەو تێگەیشتنە قوڵە لەدەق، ئەگەر لەناو ڕووبەری زمانی دەقەوە سەیری جیاوازی نەکرێت، بۆیە بۆدەرخستنی ئەو جیاوازییە، دۆلۆزهات لەپاڵ کۆمەڵە ئیشکردنێك لەسەر چەندین دەقی جیاواز، دێتە سەردەقی فەیلەسوفێکی وەك (برگسۆن) کەمیتۆدە فەلسەفیەکەی لەسەر جیاوازی بنیاتنراوە، ئەو میتۆدەی دەبێتە لانکەیەك بۆ ئیشکردنو پەیوەندی کردن بەچەمکەوە، بەمانای میتۆد چەمکێك نییە چەمکەکانی تری تیا هاتبێتە بوون، بەڵکو زەمینەیەکە بۆ خوڵقاندن، بۆیە لێرەدا پرسیار کردن لەفەلسەفە دەبێ بەپرسیارکردن لەمیتۆد، ئەو پرسیارەیە دواتر چەمکی تیابەرهەم دێت.

با خۆمان لەو ڕاستیەش نەدزینەوە، کەناکرێ فەلسەفەی برگسۆن بخەینە نێو ڕووبەری چەمکەوە، بەبێ دوان لەومیتۆدە فەلسەفیەی فەیلەسوف پیادەی دەکات، بۆیە بەر لەوەی لەو سێ چەمکە فەلسەفیەی بێینە قسەکردن، دەبێ هەوڵی ناسینی میتۆدەکەی بدەین، کە(هەستەوەریی)ە لەئاساترین پێناسدا دەڵێین، هەستەوەری بریتییە لە(دیدێکی ڕاستەوخۆ، هاوسۆزە، شتێکە زیاتر لەغەریزە دەچێ لەوەی لەعەقڵ)[35] ئەگەرچی ئەو میتۆدە یەکێك لەچەمکە فەلسەفییەکانی دەیهێنێتەبوون، بەڵام دواتر بەبێ ئەو میتۆدە ڕێك وەك ئەوە وایە (Plan)[36] و زەمینەیەکی فەلسەفیمان نەبێت، بەڵام پرۆژەوی خوڵقاندنەوەی چەمکمان کردبێ بە ستراتیژی پرسیار، کەئەوەشیان تەنیا دەبێ بەخۆهەڵخەڵەتاندنێك بۆیە ئەو میتۆدە کەچەمکی (زەمەن) بوونی کردووە بەپێویستییەك، کە لەڕووکەشدا شتێکی ئەوتۆیان لەیەکتری جیاواز نییە، ئەوەی توانای دەستنیشان کردنی ئەو جیاوازییەی هەیە، ئەو مانا جیاوازەیە کەفەیلەسوف لەڕووبەری تیۆرییەوە دەیانگوێزێت بۆ چەمكو میتۆد، ئەوەش پەیوەندی بەوەوە هەیە کەمیتۆد بەلایەوە ڕۆڵی لەئەپستمۆلۆژیا کەمتر نییە، وەك دەبستیم سەیرکردنی میتۆد وایکردووە چەمکەکانی (زەمەن، یادەوەریی، پاڵنەرە زیندووەکان) لەمیتۆد جیا بکاتەوە. ئەگەر بەو جیاکردنەوەیە میتۆد وەك کردارێکی ساکار دەربکەوێت، ئەوا کردارێکە هەوڵی گۆڕینی هێز دەدات بۆ کردار، کەئەوانەش بۆ سێ جۆر پۆلین دەکات، ئەو پۆلین کردنەش پرۆسەیەکە بۆ ئاشکراکردن.

(گرفتەکانو خوڵقاندنیان)و (جیاوازییە ڕاستەقینەکان لەسرووشتدا)و (هەستکردن بەزەمەنی ڕاستەقینە)

ئەو پۆلینکاریە ڕۆڵو وەزیفەی میتۆد دەردەخات، بەئاراستەیەك کە توانای فەلسەفی برگسۆنی تیا بناسرێت، چونکە لەنێوان وەهمو ڕاستیدا کۆمەڵە گرفتێك سەر هەڵدەدەن، کەگرفتەکانو چۆنیەتی خوڵقاندنیان لەوێوە دەستپێدەکات،کەلەوێوە گرفتەکە دەردەکەوێو بەرەوکام ئاراستە دەڕوات، چونکە ناسینی ئاراستەی گرفت، دەمانباتە سەرکرداری دووەم، کەئەگەر گرفتەکان لەنێوان ڕاستیو بەوەهم کراویەتی، ئەوکاتەی گرفتە ڕاستەقینەکانمان دۆزییەوە، ئەوا کردەی جیاوازییە ڕاستەقینەکان دەست پێدەکات.

ئەو جیاوازییە بیرکردنەوەو پرسیارکردنە فەیلەسووفی پێدەگەیەنێت، بەڵام گەیشتنێك تەنیا دەتوانێ ئەو دووحاڵەتە لەیەك جیابکاتەوە، نەوەکو ڕێگەی خۆش کردبێت، بۆ ئیدراك کردن بەزەمەن، ئەوەیان دەکەوێتە نێوکرداری سێیەم، کاتێ فەیلەسوف زەمەنێکی ڕاستەقینە درك پێ دەکات، ئەوەش چەندە دەبێتە هۆی بەهەند وەرگرتنی لەسەر چەمك هێندەش ئەو پەیوەندیەی دەکەوێتە نێوان (هەستەوەریی/ زەمەن) دەبێ بەپەیوەندیەکی جینالۆژیی، بەڵام دۆلۆز چەندە بەوردی میتۆد لەفەلسەفەی برگسۆن دەخاتە ڕوو، دواتر ئەو میتۆدە دانابڕێت لەمیتۆدی ڕەخنەیی لای

کانت، چونکە پێی وایە لەجەوهەردا بیرۆکەیەکە لەکانتەوە هەلێنجراوە، ئەگەر پرسیاری ئەوە لەخۆمان بکەین، چۆن بۆ کانت دەگەڕێتەوە، ئەو پەیوەندییە چییە وا لە دۆلۆزدەکات بەوی ببەستێتەوە؟

بۆ ئەوەی وەڵامێکی دروستو لۆژیکیانە بۆ ئەو پرسیارە بدۆزینەوەو لەهەمان کاتدا نەکەوینە سەر باسی لابەلای تر، هێنانەوەی وتەیەك خۆی وەڵامی ئەو پرسیارەمان دەداتەوە کەدەڵێ" کانت بوو ئەوەی دەستنیشان کرد، عەقڵ لەقوڵی قوڵاییەوە هەڵەکانی تیا لەدایك نابێت، بەڵکو لەووەهمانەی کەهەیەتی)[37] مەبەست لەو وەهمانەیە کەدێتە نێو عەقڵەوە، ئەوە هەڵەکردن نییە، بەڵکو وەهمە دەبێ لەعەقڵ جیا بکرێتەوە.

لەپاڵ ئەو گەڕانەوەیە بۆ کانت، بەڵام کاریگەری دیکارت لەسەر برگسۆن بەتەواوی فەرامۆش دەکات، کەدەکرێ ئەو فەرامۆش کردنە ببەسترێتەوە بەچەندین گریمانەوە، لەوانە دیکارت مادامەکی بەلای دۆلۆزەوە یەکێکە لەدوو گەمژەکەی مۆدێرنە ئیدی فەرامۆش دەکرێت، لەگریمانەیەکی تریش دەبێ بڵێین پەیوەندیی بەجیاوازیی ئەو تێگەیشتنەوە هەیە، ئەگەرچی پەیوەندی (عەقڵ/ ڕۆح)ی برگسۆن لە (عەقڵ/جەستە)ی دیکارتەوە هاتووە، لەسەر ئەو بنەمایەی کە (دیکارت لەو باوەڕەدا بوو کەعەقڵو جەستەی سەرباری ئەوەی نوێنەرایەتی دوو جەوهەری لەیەك نەچووی تەواو جیاواز دەکەن، ئەوەیان هیچ بواری تیانییە کەکەناڵی گەیاندن لەنێوانیان، ڕێگەیە کەبۆ بەستنەوەیەکی دەستنیشان کراو، هەروەك (برگسۆن)یش وایدادەنێ یادەوەری خاڵێکە لەنێوان دووبوون، کەناکرێ بەهەمان ڕێگە پێوانەبکرێت[38]

ئەوەش مانای وایە ڕۆحو جەستەوەك یەك لەگەڵ عەقڵ جیادەبنەوە، ئەوەی لای برگسۆن دەبێتە جیاکردنەوەی عەقڵو ڕۆح ئەوە یادەوەرییە،(لەو بڕوایەدایە یادەوەری هەموو ئەزموونەکان خەزن دەکات، هەرچەندە مرۆڤ تەنیا بەشێکی بەکاردێنێت)[39]، بەکارهێنانی ئەو بەشە دەبێتە خاڵێك بۆ جیاکردنەوە، کەدواتر ئەوکارەش گۆڕینی جەستە بەڕۆح بەمانای ئیشکردنەوەو خولقاندنەوەیەکیترە بۆ چەمك کەتیایدا ویستوویەتی گەشە بەچەمکە دیکارتییەکە بدات.

بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنج بێت خۆ لادانی دۆلۆزە لەوکاریگەرییە، کەئاخۆ ئەوەندە بەسە مادامەکی لای برگسۆن فلەسەفە بریتی بێت لەگەڕانەوەیەکی هۆشیارانە بۆ ناواخنی هەستەوەریی، ئیدی پێویست بەو گەڕانەوەیە نەکات؟

ئەوەیان بەپرسیارێك دەمێنێتەوە، بەڵام پرسیارێك توانای ئەوەی هەیە پێمان بڵێت کەلەدووتوێی میتۆدەوە پێویست بەو گەڕانەوەیە نەکات، چونکە درێژبوونەوەیەکە، درێژبوونەوەش یەکێکە لەخەسڵەتەکانی شوێن، نەوەکو خەسڵەتێکی زەمەنی بێت، خەسڵەتی زەمەنی بەردەوام بوونە، ئەگەر ئەوەیان بوایە چونکە یەکێکە لەسێ چەمکەکە دەکرا بۆی بگەڕابوایەوە، جگە لەوە پێویستە ئەو تێبینە میتۆدیەش بخەینەسەر بۆچوونەکانمان، کەجیاوازیی سروشتی لەزەمەندا لەوێوە دەست پێدەکات کەدەبێ بەردەوام لەزەمەنی ئێستادا بڵێین (دەبوو) ئەوە کردارێکە بۆ ئەوەی بەردەوام گۆڕان لەناو ئەو زەمەنە بنیات بنرێت، کەلەبنەڕەتدا هەڵوێستێکی ڕەخنەگرانەیە لەزەمەن، وەك چۆن لەزەمەنی ڕابردوودا (دەکرا) وێنەیەکی ئەبەدیی بۆ ڕابردوو دەکێشێ، دەکرا بە مانای هەڵەکردنی ڕابردووە، بۆیە (دەبوو، دەکرا) دوو گریمانەی زەمەنین کەجیاوازیی نێو سروشت دەستنیشان دەکەن.

جیاوازییەك نەك لەخەسڵەتی دەقیتر ناچێت، بەڵکو لەنێوان زەمەنەکانیش تەواو جیاوازن، وەك چۆن چەمکەکانیش هەر بەشدارییەك لە خەسڵەتی ئەویدی بکەن لەسەر قوربانیدان بەوەزیفەی چەمکەکەی خۆی تەواو دەبێت.

بۆیە ئەو سێ چەمکە فەلسەفیەی برگسۆن، چەندە پەیوەندیەکی تەواوکەر بەیەکەوەیان دەبەستێتەوە، هێندەش ئەو پەیوەندییە لەناو میتۆددا ستراتیژی فەلسەفی تیادەستنیشان دەکرێت، بۆیە لەبەرامبەر چەمکی زەمەن ئێمە لەباسێك نادوێین، کەهاودژ بێت بۆ میتۆد، بەڵکو ستراتیژی قسەکردن لەسەر یادەوەریی کۆدەبێتەوە، وەك دۆلۆز ئاماژەی پێ دەدات، بێئەوەی ڕووبەڕووی هیچ قورسیەك بێتەوە لەنێوان بەردەوامیو پچڕانی زەمەن، بەڵکو بەلایەوە بیرکردنەوە لەجیاوازییەکانی ناو سرووشت مەسەلەی سەرەکییە.

کاتێ بیرکردنەوە لەجیاوازییەکان ببێ بەتەوەری سەرەکی ئەو ساتە بەتەنیا زەمەنەکان نین توانای گەیاندنی ناو پرۆسەی بیرکردنەوەی هەبێت،بەڵکو یادەوەریی ڕاستەوخۆ دەبێ بەشداریی بکات لەتەك زەمەندا، چونکە کۆی زەمەنەکانی ڕابردووی لەناو خۆیدا هەڵگرتووە.

ئەو ئاگاییە زەمەنیەی کردووە بەئاگاییەکی مێژوویی تیایدا برگسۆن بەدوو ڕێگە خستویەتیە ڕوو (پاراستنی ڕابردوو لەئێستاداو پێچانەوەی بەڵام ئێستا بەشێوەیەکی ڕوون، لەسەر وێنەی ڕابردوو لەخۆی دەگرێت کە بەهەڵوەشاوەیی گەورە ببێت، وەیان بەجۆریتر دەیبینێت، ئەویش لەڕێگەی کردارەوە جۆری بەردەوامبوون دەگۆڕێت)[40] کەوابێ ئەوەش لەسەر دابەشبوونی زەمەنە بۆ ڕابردوو لەپاڵ ئێستا، کەدیارە چەمکی سێیەمیش کە (پاڵنەرە زیندووەکان)ە، ئەویش بەهەمان شێوە دابەش دەبێتە سەر دوو جولە، (خاوبوون، گرژبوون)

خاوبوون سەر لەنوێ وردوخاش دەبێتەوە بۆ ناو ماددە، کەدیارە جولەی دووەم تەواو جیاوازە، بەمانای لەنێوان دوو جوڵەدا دووجیاوازیی بنەڕەتی دەبینین، چونکە (گرژبوون) تەواو بەپێچەوانەی (خاوبوون) سەر لەنوێ بەرەو ناو زەمەن سەردەکەوێتەوە.

بۆیە پاڵنەرە زیندووەکان توانای ئەوەیان هەیە، جیاوازیی نێوان ماددەوزەمەن دەربخەن، ڕۆڵی سەرکیش نیشان بدەن، سەرباری ئەوە ئەو جیاوازییانەی لەناو سرووشت زەمەن دەیدۆزێتەوەو یادەوریی بەشدارییە هاوبەشییەکانی ئەو پلەو ئاستانەی کەدەکرێ لەڕووی کردارەوە پێی هەڵبستێت، وا پاڵنەری زیندوو ئەو کردەیە ئەکتیڤ دەکاتو ئەو هێڵەی پەیوەندیی نێوان هەرسێ چەمکەکە بەیەکەوە دەگەیەنێتەوە، ئەو بەیەکەوە گەیاندنەی چەمك پەیوەندیەکە بۆ میتۆد تاوەکو توانی خولقاندنەوەی (Plan)یتری هەبێت لەساتە وەخت خولقاندنەوەو گۆڕان لەناوچەمکدا.

جیاوازیی بانگەوازێکی فەلسەفی نییە، بەڵکو بیرکردنەوەو پرسیارکردن دەیکەن بەستراتیژێکی فەلسەفی، بۆ ئەوەی فەیلەسووف بانگەشەی بکات، بەڵکو رەخنەگرتن لەدەق و پرسیارکردن لەماناکان، شوناسی فەیلەسووفی جیاوازیی پێدەبەخشێت، بەتایبەت بۆ فەیلەسووفێکی وەك دۆلۆز کەهەر لەسەرەتاوە مەبەستی نەبووبێت لەناو گریمانە فەلسەفییەکان سەرسامیی خۆی نیشان بدات، هێندەی ویستوویەتی هەستی سەرسامی بگۆڕێت بەپرسیار، تەنانەت پرسیار لەوەزیفەی فەلسەفەش دەخاتەوە نێو گومانەوە، بۆیە فەلسەفە بەلایەوە دەبێت بەخوڵقاندنەوەی چەمك، بۆئەوەی لەچەمك تێبگەین، پێویستە سەرەتا پرسیار لەو دیدە فەلسەفییە بکەین" کەبۆچی فەلسەفە بەخوڵقاندنەوەی چەمك ناودەبات..؟ ئایا خوڵقاندنەوە دووبارە کردنەوەی دەقەکان ناگەیەنێت..؟ دەبێت وەڵاممان لەبەرامبەر پرسیاری لەم چەشنە چی بێت..؟ گومانمان نییە لەوەی ئەو پرسیارە رووبەڕووی هەر خوێنەرێك ببێتەوە، بەڵام بەر لەوەی ئەو گومانە لای دروستبێت، پێویستە ئاماژە بۆ رۆڵی چەمك بکەین، کەچەمك خاوەن یەك مانای نەگۆڕ نییە، بەڵکو خاوەن فرەمانایە، فرە ماناییش رێگەی ئەوەی پێدەدات وەزیفەی فەلسەفە لە لامان مانایەکی نەدۆزراوەی پێ ببەخشرێت، مانایەك لەرێگەی خوێندنەوەی رەخنەیی بۆ چەمك و پرسیارکردن لەو چەمکە، چەمکی نوێ دەخوڵقێنێت، ئەو خوڵقاندنەش گۆڕین و دەستکاریکردنی وەزیفەی فەلسەفییە، هەر لەتێڕامانخوازیی ئەفلاتوون و بیرکردنەوە لای دیکارت و تا بەتیۆریی (بەردەوامبوون)ی هابرماس دەگات، ئەو گۆڕینەش بەتایبەت لەنێو چەمکەکانی نێو دەق لەنێو سیاقی مێژوویی دەقەکان دەرناهێنێت، بەڵکو چەمکەکان بەرەو چەمکێکی فەلسەفی دەبات کەناویدەنێ (Plan) کەلایەنگیریی دەکات بۆ گفتوگۆو قسەکردن، ئەوەش بەسەر ناکۆتاکانی چەمك دەکرێتەوە نەك دایبخات، ئەو کرانەوەیە وادەکات ئاستی بیرکردنەوەو تێڕامان و بەردەوامبوون بگۆڕێت بۆ گفتوگۆکردنێکی کۆمەڵی، یادی فەیلەسووف دەهێنێتەوە نێو یادەوەریی گشتی، لەنێو ئەو یادەوەرییەوە گفتوگۆی تێدا دەکات، گفتوگۆیەك چەندە چەمکە سەرەکییەکە لەسیاقی مێژوویی و مانای دەق دادابڕێت، هێندەش گفتوگۆکە دابڕاو ناکات لەزەمەنی هەنووکەیی، ئەوەیان رێك بۆ چەمکی (گرێی ئۆدیب) دەکرێت وەك نموونەیەك وەربگیرێت، کەئەو چەمکە گۆڕان بەرەو دۆخێکی جیاوازیی دەبات و ناویدەنێت (ئەنتی ئۆدیب)، کەگرێ بەدژ (ئەنتی) دەگۆڕێت، بۆیە چەمك دەبێت بەسێنتەرێك بۆ پێکگەیشتنی زەمەنەکان، تاوەکو لەو بەیەکگەیشتنە کلتووربێت بەزەمینەیەکی لەبار بۆ هەنووکەمان، کەفرۆید لەتاوانی کوشتنی باوکەوە دەگۆڕێت بۆ مانایەکی تر، کەپەیوەندیی بەفاشییە تازەکانەوە هەیە.

(Plan) چەندە چەمکێکی دۆلۆزییە کەزیاتر وەك میکانیزمێکی فەلسەفی دەردەکەوێت بۆ جیاوازیی، بەڵام چەمکێکە چەمکە فەلسەفییەکانی ناو دەق پرسیاریان ئاراستە دەکاتەوەو جیاوازیی خوێندنەوەی تیادا دەردەخات، نابێت بەسڕینەوەی چەمك هێندەی شوێنگەیەکی سەربەخۆیان پێدەبەخشێت، دەسەڵات ئەو چەمکە فۆکۆییە، کەچەندە بۆ دۆلۆز هەوڵێکە بۆ ناسینی توانای دەق و ستراتیژی فەلسەفی، دواتر ئەو ناسین و ستراتیژو توانایە هەیبەتەکەی بۆ چەمك دەگەڕێتەوە، بەمانای یەکێك لەوەزیفە پۆزەتیڤەکانی (Plan)، دەرخستنی رۆڵی ئەفراندن و سەربەخۆیی چەمکە، ئەوە جگە لەوەی چەمکێکە بۆ پەیوەندیی گفتوگۆو قسەکردنی کۆمەڵی لەناو دەق، بەڵام لەڕاستیدا "نە چەمکێکی فکرییەو نەبیرکردنەوەیە تیایدا، بەڵکو وێنەیەکە بۆ فیکر، ئەوەش هەر ئەوەیە کەفیکر بەخۆی دەبەخشێت، لەسەر ماهیەت و بەکارهێنان و ئاراستەی ناو فیکر"[41].

ئەوەش شتێ نەبوو زوو پێی بگات، بەڵکو کامڵبوونی پرۆژە فەلسەفییەکەی بوو، کە لەدوا کتێبی بەناوی (فەلسەفە چییە) بەهاوبەشی لەگەڵ (فلیکس گوتاری) هاوڕێی پێیگەیشتن، تا ئەو ڕادەیەی توانیی ئەوەش بگەیەنێتە ئەو ئاستەی کەئەو چەمکە خاوەن دوو رووشە، دوورووییی لەجۆری (مادیی/ رۆحی) ئەوانیش (فکریی/سروشتی)ن، بۆیە بەو کتێبە ئیدی پرۆژە فەلسەفییەکەی گەیشتە ئاستێك کەتوانای قسەکردن تیایدا ئاخاوتن نییە لەپرۆژەیەکی ناتەواو، بەڵکو دووانە لەپرۆژەیەکی تەواو، تیۆریزەکردنە بۆ پرۆژە رەخنەییەکان، بۆیە پرسیارکردن لەفەلسەفە، هێڵ کێشانە بۆ ئەزموونێکی سەربەخۆ کە(جیاوازیی فەلسەفییە) چ لەڕووی خوێندنەوەی بۆ کۆمەڵێك دەقی فەلسەفی و چ لەتێگەیشتنی جیاوازیی بۆ فەلسەفە، ئەوەش مانای وایە بەنووسینی ئەو کتێبە هەستدەکات پرۆژەکەی خۆی بەئەنجام گەیاندووە، بۆیە بیرۆکەی خۆکوشتن لەلای سەرهەڵدەدات، ئەگەر لەڕابردوودا فەیلەسووفێکی ترمان نەبێت جگە لە(سوقرات) کەڕەفتارو بیرکردنەوەی ناکۆکیی نەکەوێتە نێوانی، ئەو هاوکۆکبوونەش سووربوونی بووبێت لەسەر پەیامە فەلسەفییەکەی، کە بەژەهرخواردنی کۆتایی بەژیانی هات، ئەو ا (دۆلۆز)یش دەچێتە ریزی ئەو

تێڕوانینه، چونكه ئەگەر وەڵامی بۆ پرسیاری فەلسەفە.. خوڵقاندنەوەی چەمك بێت، ئەو خوڵقاندنەوەیە پەیوەندیی بەیادەوەریی فەلسەفیی فەیلەسووفەوە هەبێت، ئەو یادەوەرییەی دەیەوێت چەمك بەمانای جیاواز بارگاوی بكاتەوە، ئەوا دواساتەكانی ژیانو كۆتاییهێنان بەو ژیانە دەبێتەوە بەخوڵقاندنەوەی چەمك، چونكە دوای نەخۆشكەوتنی بەهۆی تەنگەنەفەسیو پەنابردنە بەر ئۆكسجینی دەستكرد، لەنهۆمی شەشەمی باڵەخانەكەی تیایدا دەژیا، خۆی فڕێدەداتە خوارەوە، ئەوەش خۆكوشتنی (ئەمبدۆقلیس)ـی فەیلەسووفی یۆنانیمان بیردەخاتەوە، چونكە "فەیلەسووفە یۆنانییە كەخۆی فڕێدایە نێودڵی بوركانی ئەتنا كەتێكەڵ بە هەناویی زەوییە ئاگراوییەكە بوو، دۆلۆزیش خۆی فڕێدایە سەرشۆستەی شەقام"[42]..

ئەوەش دابڕاو نییە لەپەیوەندییەكی ژینالۆژیی لەنێوان دۆلۆزو نیچە. پێویستمان بەوە هەیە لەسەر ئەو پەیوەندییە هەڵوەستەیەك بكەین، چونكە بەدوای فەلسەفەی وجوودییەت لەسەر دەستی (سارتەر)، نەوەیەك دەركەوتن كە بەنەوەی (نیچەیی) ناسراون، ئەوانیش (دریدا، دۆلۆز، فۆكۆ)ـن، كە لەڕاستیدا ئەوان زیاتر نیچەیەكی هایدگەرین، چونكە پرۆسە تەئویلكارییەكەی هایدگەر وایكرد بایەخی فەلسەفەی نیچە لای ئەوان بێتەوە نێو گفتوگۆكردن، پێویستە ئاماژە بۆ ئەوەش بكەین، كە لەنێوان ئەو سێ فەیلەسووفە هەندێك بۆچوون ئەوانیش پۆلێندەكەن بۆ دوو نەوە، ئەگەر سارتەر كەوتبێتە نێوان ئەو دوو نەوەیە، ئەو كەلێنە هەڵدەقوڕنەوەو پێیان وایە تەنیا (دۆلۆزو گوتاری) سەر بەنەوەی نیچەن، هەندێك سەرباری ئەوەی نەوەكانی تر بەنەوەی سارتەریی ناودەبەن، دوو ناوی تریشیان دەخەنە پاڵ، بەمانای (فۆكۆ، دریدا، ئالتۆسێر، لیوتار)..

ئەگەرچی ئێمە لەو بڕوایەداین كەئەوان كوڕی ئەو نەوەیە نین، بەتایبەت (فۆكۆ)و پێداگریی و ڕەخنەكانی لەدژی سارتەر، وەڵامێكە بۆ ئەو واقیعەی كەئەو دیارترین دەنگی نیچەییە لەفەلسەفەی فەرەنسیدا، دەكرێت ئەو بۆچوونە بۆ دووانەكەی دوایی ڕاست بێت، بەڵام بۆ ئەوانیتر، تاڕادەیەكی زۆر جێگای گومانكردنە.

خاڵێكی تری پەیوەندیی نێوان دۆلۆزو نیچە خاڵێكە دەكرێت لەخۆكوشتنەكەی نزیكمان بكاتەوە، ئەگەر نیچە سەرسامیی خۆی بۆ هۆڵدرین دەردەبڕی، بەتایبەت بۆ شانۆگەرییەكەی بەناوی (ئەمبادۆقلیس) ئەوەش قسەكردنی دۆلۆز لەبارەی نیچەوە قووڵدەكاتەوە، نەتەنیا بۆ فەلسەفەكەی، بەڵكو بەرەو تێگەیشتن و سەرسامبوونی لەناو عەقڵی فەلسەفیی نیچەییدا، كەتاچەند ڕەنگی داوەتەوە، هەر بۆیە مەرگی (ئەمبادۆقلیس) یانە مەرگێكی ڕێككەوت نییە بۆ ناونان، بەڵكو مەرگێكی ژینالۆژییە، ئەو مەرگە پەیوەندیی بەو یادەوەرییە فەلسەفییە هەیە، كەئەگەر پرسیارەكەی دۆلۆز ئاراستەی خۆكوشتنەكەی بكەین، دەبێت بڵێین فەلسەفە خوڵقاندنەوەی چەمكێكی ئەمبادۆقلیسیانەیە، كەخوڵقاندنەوەی ئەو چەمكەش بەخۆكوشتنی فەیلەسووف كۆتاییدێت، بۆیە خۆكوشتن خوڵقاندنەوەی چەمكێكی نێو یادەوەرییە، بارگاویكردنەوەی چەمكی مردنی فەلسەفیە بەمانای جیاوازەوە، ئەو خۆكوشتنە مردنی كرد بەوەڵامێكی تر بۆ پرسیاری فەلسەفی، كەچەمك بەخشینە بەژیان، ئەو بەو خۆكوشتنەی هەوڵیدا دواساتەكانی ژیان بكات بەدڵنیاییەك بۆ پرۆژەكەی، نەك بەو مانایەی كەدۆلۆز تەنیا وا سەیری فەلسەفە دەكات كەخوڵقاندنەوەی چەمكە، ئەو چەمكە بارگاویكردنەوەیەكی جیاوازە بۆ كلتووری دەق، چەمك تەئویلكردنەوەیەكی تری زمانی فەلسەفییە، چونكە چەمك بەلایەوە خاوەن گوتارێكی ناكۆكییەو خاوەن گوتارێكی ڕەهایی نییە، بۆیە لەپرسیار كردنەوە لەناو فەلسەفە بەرەو گوتارە نادیارەكەی دەهێنرێت، بەڵام ئەوە مانای وانییە كەدابڕاوە لەمانا بینراوەكان، بەڵكو ئەو چەندە بەرهەمی ئەو عەقڵە پرسیارییە، بەڵام لەهەناوی ئەو كلتوورە فەلسەفییە هاتووەتە بوون، كەئەوەش خاڵی بەیەكگەیشتنی (دۆلۆز)ە بەفەیلەسووفەكانی تر، چونكە چەمك خاڵی دەستپێكی فەلسەفەیە "دامەزراندنو زەمینەی فەلسەفییە، بەوەش فەلسەفەكاتێ موحایەسەكردنی دۆزییەوە، كەشفی ئەوە دەكات كەفەیلەسووف ڕەسمی دەكێشێت بۆ (Plan) بۆ موحایەسە، وێنەیەكیش بۆ فیكر دادەنێت، كەبابەتێكی نوێیە بۆ كەینوونە"[43]..

ئەوەش لەلایەكو لەلایەكی تر كاریگەریی نیچە لەسەر عەقڵی فەلسەفی، وایكرد ڕەخنەكانی لەمۆدێرنە دەستنیشان بكات.

تەنانەت پێی وایە نیچە بەو ڕەخنەیە جیاوازیی فەلسەفیی نێوان زەمەنەكان دەستنیشان دەكات، هەر لەڕوانگەی ئەو بنەماو زەمینە ڕەخنەییەوەش ڕەخنە لەمۆدێرنە دەگرێت، ڕەخنەیەك كەهەڵوەشاندنەوەی عەقڵی مۆدێرنێتەیە. ئەوەش خاڵی نییە لەپرۆژەیەكی فەلسەفی، بەڵكو لەپاڵ ئەوەدا ڕەخنەیە كەدەیەوێت ئەو پرۆژەیە لەوەهمەكان جیابكاتەوە،

ئەو جیاکردنەوەیەش دژایەتیکردنی وەهمەکانی مۆدێرنەیە، کەبۆ ئەو وەهمەش بەرەو مێژووی مۆدێرنە دەگەڕێتەوە، مێژوویەك کە بەلای خۆیو گوتاری هاوڕێی وەك لەکتێبەکەیان ئاماژەیان بۆکردووە، ئەو مێژووەیان (کورتکردووەتەوە بۆ دوو دووگەمژە،گەمژەی یەکەم دیکارتە، کەوتی: من، بەکۆجیتۆکەی پەڕییەوە بۆ بوون، کەوابەستەیە بەو پێشەکییە خودییانەی کەڕەسمی پلانەکان دەکێشێت، ئەو بیریارێکی تایبەتمەندە لەبەرامبەر فکری گشتگیریی، سکۆلاریی، گەمژەی دووەم گەمژەیی دیستۆیفسکییە، ئەویش هەروا بیریارێکی تایبەتمەندە، بەڵام لەبەرامبەر یەکەم (ئەویتر) کەخۆی بەدوای حەقیقەتەکان دەگەڕا، ئەوەی دەیویست حەقیقەت لەکلێسا ئازاد بکات، نەیدەویست تەنیا بیر بکاتەوە، ناگەڕێت بەدوای حەقیقەت، ئەو بێهودەیی دەوێت)[44]..

ئەگەر ئەو دەستەواژەیە کورتبکەینەوە، دەڵێین جیاوازیی نێوان دیکارتو دیستۆیفسکی، لەوێوە دەستپێدەکات، یەکەمیان دەیویست لەگەڵ بیرکردنەوە، بەشداریی خودی لەناو ئەو بیرکردنەوەیە بکات، لەڕێگای ئازادکردنو جیاکردنەوەی حەقیقەت لەکلێسا، ئەوەش لەکۆجیتۆ ناسراوەکەی دەستپێدەکات،کەدواتر ئەو بیرکردنەوەیەی‌لای دۆلۆز بە گەمژەیی ناو دەبرێت هەرچی دیستۆیفسکییە تەنیا بیر دەکاتەوەو لەو بیرکردنەوەیەش مەبەستی بەشداریکردن نییە لەگۆڕان، هێندەی شەرعییەتدانە بەدۆخێکی بێهودەیی.

لای دۆلۆز کۆجیتۆکەی دیکارت وەك چەمك وەردەگیرێت، بەڵام چەمکێك دەچێتە نێو (گریمانە) نەك بەوەی مرۆڤ کائینێکی عاقڵەو بەوە لەئاژەڵ جیادەکرێتەوە، کەمنی عاقڵ بەپرۆسەی بیرکردنەوە هەڵدەستێت، یاخود رازیبوون بەناوبردنی (مرۆڤ ئاژەڵێکی عاقڵە) ئەو لەڕێگای ئەو گۆڕینە، تەواوی ئەو بنەما کۆنکرێتییەی خستە نێو گومانەوە، بەگومانکردن لەچەمك، مانای وانییە چەمکە دیکارتییەکە رەتدەکاتەوە، بەڵکو کردارێك دەخاتە نێوان چەمكو (Plan) بەر لەچەمکبوون، کەئەوەش وەك ئاماژەمان بۆکرد (گەمژەییە) کە لەبنەڕەتدا لەناونیشانی رۆمانێکی دیستۆیفسکی وەرگیراوە، بۆچی ئەو کارە دەکات؟ چونکە ئەگەر دیکارت بنەماو زەمینەیەك بێت بۆ مۆدێرنە، زەمینەیەك لەو کۆجیتۆیەوە دەستپێبکات، ئەوا زەمینەیەکی بێئاگایە لەوەی نەیتوانیوە منی بیرکەرەوە لەئاژەڵێکی عاقڵ بگۆڕێت بۆ بیرکەرەوەیەك کەوێنای چەمك دەکات، بەواتایەکی تر، منی بیرکەرەوە، بەو بیرکردنەوەیە دەستبەرداری مەعریفەی پێشینەیی نەبووە، بەڵکو مەعریفەی بەر لەبیرکردنەوە، مەبەست لەساتەوەختی هاتنی کۆجیتۆکەی دیکارتە، یان بەشێوەیەکی تر بڵێین دیکارت نەهات ئەو تێگەیشتنەی پێشوو نەهێنێتە نێو بیرکردنەوەی خود، بەڵکو هێنایەوە، بەڵام بەبیانووی ئاژەڵێکی عاقڵەوە، ئەوەش قبوولکردنی چەمکێکی پێش خۆی بوو، کەبێ کۆجیتۆکەی دیکارتیش هەر هەبوو، بۆیە دەبوو لەگەڵ خولقاندنی بیرکردنەوە وەك چەمکێکی فەلسەفی، رووبەرێك بۆ کەسێتیی چەمك دەستنیشان بکات، ئەو کەسێتییە دەبووە زەمینەیەکی فەلسەفی کەجیاوازیی فەلسەفیی دیکارت دیاربخات، ئەو کەسێتییەی دۆلۆز بە (گەمژە) ناویدەباتو بۆ دوو شێوە لەیەکیان جیادەکاتەوە، بەپێی تێگەیشتنی زەمەنی، چونکە ئەگەر لەڕابردوودا ئەو کەسێتییە تەنیا بەها بۆ عەقڵ دادەنێت، ئەوا لەئێستادا بەها دەبەخشێتە قوربانییەکانی مێژوو، ئەوەش بەو مەبەستەیە کەکەسێتیی چەمك لەناو هەموو چەمکێکی فەلسەفی ئامادەیی هەیە، وەك دەبینین لای ئەفلاتوون ئەو کەسێتییە سوقراتەو، لای دیریدا مارکسەو لای دۆلۆز خۆی فۆکۆ کەسێتییەکی چەمکییە، بەڵام ئەو کەسێتییەی دیکارت حەقیقەتە مێژووییەکان بەهەند وەردەگرێتو (ئەرستۆ)ی تیادا ناکاتە دەرەوە، ئەوەش لەئێستادا دیکارت دەکاتە قوربانییەکی نێو مێژوو، قوربانییەك کەدەبوو بەکۆجیتۆکەی "لەمەحاڵەوە بەرزترین توانا بۆ فیکر دروست بکات"[45]..

لای دۆلۆز ئەوەش تەنیا رەخنەگرتن نییە لەو مێژووە، بەڵکو رەخنەیە لەتەواوی داکۆکیکارانی ئێستای مۆدێرنە، کە لەڕێگای تیۆریی (بەردەوامبوون) دەیانەوێت مۆدێرنە بەپرۆژەیەکی فەلسەفیی تەواو نەبوو ناوبەرن، لێرەوە ئەوە بەپێویست دەزانین بپرسین، بۆچی هابرماس لەڕێگای تیۆری بەردەوامبوون کە لەبنەڕەتدا تیۆرێکی کانتە، ناتوانێت درێژە بەپرۆژەی مۆدێرنە بدات..؟

پرسیاری لەم چەشنە بۆ دۆلۆز پرسیاری بەردەوامبوونی کلتووری دەقەکان نییە، بەڵکو پرسیارێك دەبێت کەچەمکە بۆ گوتاری فەلسەفی پێویستیی بەجیاوازییە، ئەم تیۆرە نەك تەنیا توانای هەڵگرتنی جیاوازیی نییە، بەڵکو تیۆرێکە بوونە کلتووریی وایکردووە نەچێتە ناو پەیوەندیی دیالەکتیکی لەگەڵ دەقەکان، بۆیە لێرەدا دەبێت درك بەو راستییە بکەین کەگرفتەکە لەبەکەم وەرگرتنی دەقە فەلسەفییەکان نییە، هێندەی گرفتێکی فەلسەفییە رێگای ئەوە نادات

بەسەر کولتوورێکی ڕەخنەییدا بکرێتەوە، ئەو جۆرە داخرانە لەناو دەقدا پرۆژەیەکە دواجار بەمەرگی فەلسەفە دەشکێتەوە، بۆیە ئەو دژایەتیکردنە لای دۆلۆز بەوە وەڵام دەدرێنەوە کە"فەلسەفە هیچ دوا ئارامگەیەك نادۆزێتەوە بۆ بەردەوامبوون کە بەهێز کارناکات، تەنیا لەبواری بۆچوونەکان نەبێت، ئەوەش لەپێناو خوڵقاندنی کۆمەڵییە، نەوەك لەپێناو خوڵقاندنی چەمك بێت"(46)..

بەمانای ئەو نایەوێت لەپێناو چەمك دژایەتیی مۆدێرنەو مێژووەکەی بکات، بەڵکو ئەوەی مۆدێرنە بەرەو کۆتایی بوون دەبات، دیدو بۆچوونە هاوبەشە کۆمەڵییەکانە، ئەو دیدەی لەناو مۆدێرنەدا نائامادەیە، دیدێکە بەردەوام لەڕێگەی ڕەخنەوە جیاوازییەکانی خۆی دەستنیشان دەکات، جیاوازییەك لەناو ئەو نەوە ڕەخنەییەی کەبەپۆست مۆدێرنەکان ناسراون، جیاوازیی دەکەوێتە نێوان خۆشیان، بۆیە ئەگەر دۆلۆز بۆ بنەچەکەی ئەو ڕەخنەیە بەرەو لای نیچە بگەڕێتەوە، ئەوا یەکێك لەهەرە هاوسەردەمییەکانی خۆی کە(فۆکۆ)یە، بەرەو کانت دەیباتەوە، کەدیارە ئەو دووانەش سەرەتای ڕەخنەی مۆدێرنەو پۆست مۆدێرنەی لەسەر دامەزراوە(47)..

ئەوەش لەڕێگای ئەو پرسیارکردنەوە لەدەقەکان دەتوانرێت جیاوازییە فەلسەفییەکانی تێدا بدۆزرێتەوە، ئەو پرسیارەش چەندە بەوەڵامی خوڵقاندنەوەی چەمکمان دەگەیەنێت، بەڵام دواتر تێدەگەین، ئەو پرسیارە لەجەوهەردا بەمەبەستی دەرخستنی ئاراستەیەکی نوێیە بۆ جیاوازیی.

ثەراويَزو سەرضاوەكان:

1-بەلای (دۆلۆز) نووسین پرۆسەیەکە بۆ نەخوێندەوارەکان ئەنجامدەدرێت، ئەوانەی خوێندەوارییان نییە، یان بەلانی کەم ئەوانەی نایانەوێ بمانخوێننەوە.

2-حوارات، جيل دولوز- كليربارني ترجمة (عبدالحي ازرقان)- (احمد العلمي) افريقيا الشرق 1999, ص67

3-هەمان سەرچاوە, ص78.

4-دڵەڕاوکەی مرۆڤ حاڵەتێکە لەوێوە دروستدەبێ، پرسیارێك بەدوای فرەچەمکی مانا دەگەڕێت، ئادەم چەندە پێویستی بەوەیە کە لەبەهەشت دەرنەکرێتو یەزدان قبوڵی بکاتو دوای دەکردن پرسیاری (بۆچی لەبەهەشت دەرکراین؟) ببێ بەو پرسیارە، لەهەمان کاتدا پرسیارێکی تر هەیە، پرسیاری (من)ی ئادەمە لەخۆم، کەبۆچی ئیرادەی ئەوەم نەبوو بەقسەی حەوانەکەمو سێوەکە نەخۆم!؟ ئەو پرسیارو گومانکردنە پرسیارە سەرەکیەکە دەخوڵقێنێ، کەپرسیارە فەلسەفییەکەی (سپینۆزا)یە

5-نقد النص, علي حرب
المركز الثقافي العربی- 1995, ص247

6-هەمان سەرچاوە, ص248

7-هەمان سەرچاوە, ص250

8-ئەوەش یەکێکە لەو بنەما ڕەخنەییانەی (دۆلۆز)و (دیریدا)لەیەك نزیکدەکاتەوە، چونکە پێشتر (دریدا) لەڕێگەی چەمکی (سێنتر الیزمی لۆگۆسی) ئەو ڕەخنەیەی ئاراستەی ئەقڵانییەت کرد، وەك چۆن کاتێ (دۆلۆز) دەیەوێ لە خوێندنەوەی بۆ مێژوو، ئازادبێت لەچەمکی (هیگلیو هایدگەری)، ئەوەش نزیکبوونەوە بوو لەچەمکی (میتافیزیکیای ئامادە)ی (دیریدا)ەوە، لەکاتێکدا لە دوا کتێبی لەگەڵ (فلیکس گوتاری) نووسیویانە بەناوی (فەلسەفە چییە؟) کەدەبوو ئاماژە بۆ دیریدا بکەن، کەچی پشتگوێی دەخەن.

ئەو فەرامۆشکردنە تەنیا لەئەنجامی توێژینەوەی ئێمە نییە بۆ دەقی ئەو دوو فەیلەسووفە، بەڵکو لای بیریارێکی عەرەبی وەك (علی حرب)یش بووەتە مایەی ئەوەی، کەلەو هۆکارە بپرسێت کە (دۆلۆز) قسە لەفەیلەسووفە مەزنەکانی فەرەنسی دەکات، کەچی (دیریدا)لەو قسەکردنە دووردەخاتەوە

(9)نقد النص, ص252

(10)فرۆید بڕوای وایە ئەو لەتەك (کۆپەر نیکۆس و داروین) سێ زامی نەرسیسی دەخەنە کلتووری خۆرئاوا .

(11)دەروون شیکاری و پێڕەوی فرۆید جەی . ئێف . دۆنسێڵ وەرگێڕانی (ئاوات ئەحمەد) سەردەم ژمارە (9) ل155 .

(12)بۆ ئەوەی ئەو گومانەی (دۆلۆز) جیابکەینەوە لەو گومانە هرمنیۆتیکیەی (پۆل ریکۆر) کەگومانی فرۆیدە لەشیکاری , ئەگەر چی دواجار لە تەئویل کردنەوەی بۆ گومان ئەوەمان لابەجێ دێڵێت , کە ئەو گومانە پرۆسەیەکە بۆ کرانەوەی زمان , ئەوەش وادەکات لەزۆر خاڵدا بۆ فرۆید لەگەڵ (لاکان) هاوڕابێت , بەتایبەت ئەگەر بۆ وتە ناسراوەکەی (جاك لاکان) بگەڕێینەوە (زمان وەك نەست بونیاندنراوە) , ئەوە (ریکۆر) بڕوای وایە ئەگەر (فرۆید) ڕەمزی خستنە ناو نەستەوە , مەبەستی لەو کارە ئەوە بوو لەفەزای نائاگایدا ڕاڤەی ڕەمز بکەین , هەرچی (دۆلۆز)ە مەبەستی لەو گومانکردنە , گومانکردنە لەتەواوی ئەو تیۆرە , چونکە لەبنەڕەتدا نەست ڕەتدەکاتەوە .

(13)حوارات / جيل دولوز – كلير بارني ترجمة (عبدالحي ازرقان) – (احمد العلمي) .
افريقا الشرق - 1999 / ص[101] .
(14)گرێی ئۆدیب / ئەریك فرۆم :
وەرگێڕانی (ئازاد بەرزنجی) سەردەم , ژمارە (9) / ل[182 – 184] .
(15)هەمان سەرچاوە / ل[185] .
(16)جاك لاكان و اغواء التحليل النفسي :
ترجمة (عبد المقصود عبد الكريم) المشروع القومي للترجمة 1999 / ص[81] .
(17)الفلسفة ترحال / عمر مهيبل :
نزوى / العدد (26) ابريل 2001 / ص28 .
(18)قراءة المعرفة / مايكل باين :
ترجمة (دانا سردار) 2001 / ص[189] .
(19)هەمان سەچاوە / ل[190]
(20)ئەو سەردەمەی کەبە (جیل دۆلۆز)ە وە دەناسرێت وەرگێڕانی (ئاوات ئەحمەد) بوون ژمارە (5)ل[115]-.
(21)نيتشه والفلسفه، جيل دولوز، ترجمه اسامه الحاج، المؤسسه الجامعيه للدراسات، بيروت، 1993، ص5.
(22)لێرەدا کاتێ قسە لەچەمکی هەڵوەشاندنەوەی عەقڵ ناکەین، هۆیەکەی ئەوەیە لەنووسینێکی‌تردا لەسەر ئەو چەمکە قسەمان کردووە، بڕوانە: هەڵوەشاندنەوەی عەقڵ و میتافیزیکیای فەلسەفە، نیهاد جامی، گۆڤاری نما، ژمارە 6، ل76–85.
(23)افول الاصنام، فريدريك نيتشة، ترجمة (حسان بورقية) و(محمد الناجي)، افريقيا الشرق، 1996، ص24.
(24)نيتشة والفلسفة، جيل دولوز، ترجمة اسامة الحاج، المؤسسة الجامعية للدراسات، بيروت، 1998، ص11.
(25)ماهي الفلسلفة، جيل دولوز، فليكس غتاري، ترجمة مطاع صفدي، مركز الانماء القومي، بيروت، 1997، ص44.
(26)افول الاصنام، فريدريك نيتشة، ترجمة (حسان بورقية) و(محمد الناجي)، افريقيا الشرق، 1996، ص53.

(27)مقال في المنهج الفلسفي، ر.ج.كولنجوود، ترجمة ودراسة وتقديم (فاطمة اسماعيل)، مراجعة (امام عبدالفتاح امام)، المجلس الاعلى للثقافة، 2001، ص22.
(28)المعرفة والسلطة، جيل دولوز، ترجمة سالم يفوت، المركز الثقافي العربي، 1987، ص8.
(29)ئەوەش پێوەندی بەبەشێکی دیاری شەڕی نێوان سارتەرو فۆکۆوە هەیە، لای سارتەر ئەو بۆچوونەی فۆکۆ تەواو مایەی رەخنەلێگرتنە، چونکە بەلایەوە کاتێ (مرۆڤ لەمارکسیەت دوور دەکەوێتەوە مانای دوور دەکەوێتەوە لەتێگەیشتن بۆ پەڕینەوە) بڕوانە دەقی ئەو چاوپێکەوتنەی سارتەر:
الحوار، المعركة (سارتر)، بيت الحكمة، عدد (1)، 1986، ص17.
(30)المعرفة والسلطة، جيل دولوز، ترجمة سالم يفوت، المركز الثقافي العربي، 1987، ص118.
(31)حفريات المعرفة، بيير بورجلان، ترجمة مصطفى كمال، بيت الحكمة، عدد (1)، السنة الاولى 1986، ص27.
(32)الحوار، المعركة (فوكو)، ترجمة مصطفى كمال، هـ. س. ث، ص20.
(33)فوكو قارئاً لديكارت، محسن صخري، مركز الانماء الحضاري، حلب، 1997، ص42.
(34)ئەو شارەی لێی لەدایکبووم، دیدیار ئیربۆن، وەرگێڕانی ئاوات ئەحمەد، سەردەم، ژمارە (9)، ل16.

35- تاريخ الفلسفة الحديثة/ وليم كلي رايت
ترجمة (محمود سيد احمد) المجلس الاعلى للثقافة 2001-ص518
36- نووسینەوەی ئەو چەمکە دۆلۆزییە وەك خۆی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە، کەلەزمانی کوردیدا وشەیەکمان نییە دەقاودەق ئەومانایە بگەیەنێ، بۆیە نەمانویستووە وشەی تری بۆ دابتاشین و نووسینەوەی وەك خۆی پێمان باشتر بووە، بۆ ئەوەی بتوانین زیاتر ماناکە روون بکەینەوە دەڵێین لەزمانی عەرەبیدا بە (المسطح) ناسراوە.
37- البرغسونية/ جيل دولوز
ترجمة (اسامة الحاج) المؤسسة الجامعية للدراسات (بيروت)1997،ص15
38- التفسير الفلسفي للذاكرة، ميسري ورنوك
ترجمة (فلاح رحيم) افاق عربية، حزيران،1992/ص86.
39- هەمان سەرچاوە ص86
40- البرغسونية/ جيل دولوز
ترجمة (اسامة الحاج) المؤسسة الجامعية للدراسات (بيروت)1997،ص53
41-–ماهي الفلسفة، جيل دولوز–فليكس غتاري، ترجمة: مطاع صفدي، مركز الأنماء القومي، 1997، ص56.

42-جيل دولوز.. القطب الفلسفة الفرنسية، ترجمة وتقديم: كاظم جهاد ، نزوي، العدد6-انترنيت.
43-دولوز وغتاري: الفلسفة هى فن ابداع وصنع المفاهيم، عمر كوش..مجلة الكرمل، العدد 61، ص254.
44-جينالوجيات مابعد الحداثة، رشيد بوطيب، مجلة افق، العدد27نوفمبر2002-انترنيت.
45-ماهي الفلسفة، جيل دولوز-فليكس غتاري، ترجمة: مطاع صفدي، مركز الأنماء القومي، 1997، ص78.
46-هەمان سەرچاوە، لا31.